

Underhållsstöd

En vägledning är i första hand ett stöd för Försäkringskassans medarbetare vid ärendehandläggning och utbildning. Den innehåller en samlad information om vad som gäller på det aktuella området, uppdelat på tillämpnings- och metodstödsavsnitt.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av hur man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Ändringar arbetas in i den elektroniska versionen. Den elektroniska versionen hittar du på [http://www.forsakringskassan.se/Om Försäkringskassan/Dina rättigheter och skyldigheter/Vägledningar och rättsliga ställningstaganden – Vägledningar](http://www.forsakringskassan.se/Om_Forsakringskassan/Dina_rattigheter_och_skyldigheter/Vagledningar_och_rattsliga_stallningstaganden_-_Vagledningar).

Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
Rättsavdelningen

Innehåll

Förkortningar	7
Sammanfattning	8
Läsanvisningar	9
1 Inledning	10
2 Underhållsskyldighet för egna barn	11
2.1 När upphör underhållsskyldigheten?	11
2.2 Underhållsskyldighet i form av underhållsbidrag	11
2.3 Betalning av underhållsbidrag	12
2.3.1 <i>Preskription</i>	12
2.4 Underhållsbidrag och underhållsstöd	12
2.5 Umgängesavdrag enligt föräldrabalken	12
2.5.1 <i>Avdrag görs i efterhand</i>	13
2.5.2 <i>Underhållsstöd och umgängesavdrag</i>	13
3 Vårdnad	14
3.1 Rättslig vårdnadshavare	14
3.1.1 <i>Gifta föräldrar</i>	14
3.1.2 <i>Ogifta föräldrar</i>	14
3.1.3 <i>Vårdnaden efter skilsmässa</i>	14
3.1.4 <i>Avtal om vårdnad</i>	15
3.1.5 <i>Barnets bästa</i>	15
3.1.6 <i>Ändring av vårdnaden</i>	15
4 Bosättning i Sverige	17
4.1 Försäkrad och gällande skydd	17
4.1.1 <i>EU:s samordningsbestämmelser</i>	17
4.2 Har barnet fått underhållsstöd från ett annat nordiskt land?.....	18
4.3 När bistånd har betalats ut av Migrationsverket	19
4.4 Folkbokföringskravet för rätt till underhållsstöd	19
4.5 Skolgång utomlands	19
4.5.1 <i>Studiehjälp från CSN</i>	19
5 Allmänna bestämmelser om rätten till underhållsstöd	21
5.1 Barn vars föräldrar inte bor tillsammans	21
5.1.1 <i>Barnet bor växelvis hos båda föräldrarna</i>	21
5.1.2 <i>Vilka barn omfattas av övergångsbestämmelserna?</i>	21
5.1.3 <i>Beräkning av vistelsetiden vid växelvist boende</i>	22
5.1.4 <i>Gränsen mellan umgänge och växelvist boende</i>	22
5.2 Föräldrarna bor tillsammans	24
5.2.1 <i>Föräldrarna bor tillsammans trots skild folkbokföring</i>	24
5.2.2 <i>Den som ansöker om eller den som underhållsstöd betalas ut till har bevisbördan</i>	24
5.2.3 <i>När ska en bidragsskyldig anses bo tillsammans med familjen?</i>	25
5.2.4 <i>Barnets boende</i>	25
5.3 Vårdnadshavare i Sverige	27
5.3.1 <i>Utredning om identitet och vårdnadsförhållande</i>	27
5.3.2 <i>Blivande adoptivförälder</i>	28

5.3.3	<i>Förlängt underhållsstöd</i>	28
5.4	Utländska vårdnadsavgöranden m.m.	29
5.4.1	<i>Bryssel II-förordningen</i>	29
5.4.2	<i>Avgöranden som inte ska godkännas</i>	29
5.4.3	<i>Bryssel II-förordningen har företräde</i>	29
5.4.4	<i>Norden</i>	30
5.4.5	<i>Europarådskonventionen</i>	30
5.4.6	<i>Schweiz</i>	30
5.4.7	<i>Övriga länder</i>	30
5.4.8	<i>Avgörande om vårdnad saknas</i>	31
5.5	Förlängt underhållsstöd	31
5.6	Barn hos särskilt förordnad vårdnadshavare	31
6	Undantag från rätten till underhållsstöd	32
6.1	Medverkan till att fastställa faderskapet eller föräldraskapet	32
6.1.1	<i>Föräldraskap vid assisterad befruktning</i>	32
6.1.2	<i>Faderskap eller föräldraskap när modern var ensamstående vid den assisterade befruktningen</i>	32
6.1.3	<i>Rekvisitet "uppenbarligen" – Generös tolkning</i>	33
6.1.4	<i>Socialnämndens medverkan</i>	33
6.1.5	<i>Samarbete med socialnämnden</i>	33
6.1.6	<i>Uppgiftsskyldighet</i>	33
6.1.7	<i>Giltigt skäl att inte medverka</i>	33
6.1.8	<i>Inte giltigt skäl att inte medverka</i>	35
6.2	Betalning av underhåll	35
6.2.1	<i>Underhållsbidrag</i>	36
6.2.2	<i>I rätt ordning</i>	36
6.3	Den bidragsskyldiga föräldern försörjer barnet på annat sätt.....	37
6.3.1	<i>Bodelning</i>	37
6.3.2	<i>Underhållsbidragen fördelas</i>	37
6.3.3	<i>Barns underhåll har företräde</i>	37
6.4	När en bidragsskyldig förälder betalat i rätt ordning till Försäkringskassan	38
6.4.1	<i>Handläggning när Försäkringskassan ska inleda en prövning</i>	38
6.4.2	<i>Finns det särskilda skäl?</i>	39
6.4.3	<i>Metodstöd – att tänka på vid kontakt med föräldrarna</i>	40
6.5	Vägran att begära underhållsbidrag	41
6.5.1	<i>Boförälderns medverkan när bidragsskyldig bor utomlands eller får lön från utlandet</i>	41
6.5.2	<i>Åtgärder för att få underhållsbidrag fastställt</i>	42
6.5.3	<i>Metodstöd – när är ett underhållsbidrag uppenbart för lågt?</i>	42
6.5.4	<i>Giltiga skäl att inte medverka</i>	43
6.6	Barn med barnpension eller efterlevandestöd	43
6.6.1	<i>Dödsfallsmånaden</i>	44
6.6.2	<i>Underhållsstöd eller efterlevandestöd när officiella dödsfalls- eller släktskapsdokument saknas</i>	44
6.6.3	<i>Metodstöd – handläggning när rätt till barnpension/efterlevandestöd kan finnas</i>	45
6.7	Förlängt underhållsstöd	45
7	Förmånstiden	46
7.1	Rätten inträder	46
7.1.1	<i>Retroaktiv tid</i>	46
7.1.2	<i>Barnet flyttar mellan föräldrarna</i>	47
7.2	Rätten upphör	47

7.3	Förlängt underhållsstöd	48
7.4	Barn som vårdas på det allmännas bekostnad	48
7.4.1	<i>Barn som vistas i det egna hemmet</i>	49
7.4.2	<i>Definitionen av familjehemsförälder</i>	49
7.4.3	<i>In- och utskrivningsmånad</i>	49
7.4.4	<i>Ferievistelse</i>	49
7.4.5	<i>Underrättelse till Försäkringskassan</i>	50
7.4.6	<i>Utbetalningen innehålls</i>	50
7.4.7	<i>Underhållsstöd för barn som vårdas på det allmännas bekostnad</i>	50
8	Särskilt om förlängt underhållsstöd	51
8.1	Rätt till förlängt underhållsstöd	51
8.1.1	<i>Metodstöd – när CSN inte betalar ut studiehjälp</i>	51
8.2	När rätten inträder	52
8.3	Studieavbrott.....	52
9	Beräkning av underhållsstöd	54
9.1	Underhållsstödets belopp	54
9.2	Utfyllnadsbidrag efter avräkning för underhåll	54
9.2.1	<i>Framräknat belopp är lägre än underhållsstödet</i>	55
9.2.2	<i>Framräknat belopp är större än underhållsstödet</i>	55
9.2.3	<i>Fördelarna med utfyllnadsbidrag</i>	55
9.2.4	<i>Utfyllnadsbidrag övergår till fullt underhållsstöd</i>	55
9.3	Växelvist boende.....	56
9.4	Särskilt förordnad vårdnadshavare	56
9.5	Underhållsbidrag i form av engångsbelopp	56
9.6	Avräkning mot barns inkomster	57
9.6.1	<i>Inkomsttak för barnet</i>	57
9.7	Behovsprövning mot boföräldern	57
9.8	Underhållsstöd när den som är bidragsskyldig är bosatt utomlands	58
9.9	Nettoberäkning.....	58
9.9.1	<i>Underhållsstödets storlek vid nettoberäkning</i>	58
9.10	Nettoavtal	58
9.10.1	<i>Underhållsstödets storlek vid nettoavtal</i>	58
10	Utbetalning av underhållsstöd	60
10.1	Betalningsmottagare	60
10.1.1	<i>Utbetalning till socialnämnd eller till annan lämplig person</i>	60
10.2	Utbetalningssätt	61
10.2.1	<i>Utbetalningsdag</i>	61
10.2.2	<i>Insättning på konto</i>	61
10.2.3	<i>Minsta belopp som betalas ut</i>	61
10.2.4	<i>Öresavrundning</i>	61
10.2.5	<i>Minskning på grund av betalda underhållsbidrag</i>	61
10.2.6	<i>När umgängesavdrag inte kan verkställas på underhållsstödet</i>	62
10.3	Förverkat bidrag	62
10.4	Samordning med etableringstillägg	63
10.5	Begäran om ersättning för utbetalt försörjningsstöd	63
10.6	Förbud att överlåta och utmäta underhållsstöd	63
11	Omprövning vid ändrade förhållanden.....	64
11.1	Omprövning vid ändrade förhållanden.....	64
11.2	Omprövning av utfyllnadsärenden vid nytt beslut om slutlig skatt.....	64
11.2.1	<i>Nytt beslut om slutlig skatt för barnet</i>	64
11.2.2	<i>Omprövning av utfyllnadsbidrag vid ändrad procentsats</i>	64

11.3	Jämkning av underhållsstöd	64
11.3.1	<i>Jämkning vid växelvist boende</i>	65
11.4	Förlängt underhållsstöd	65
11.5	Upphörande och minskning från och med nästa utbetalningstillfälle	65
11.5.1	<i>Minskning av underhållsstödet</i>	65
11.5.2	<i>Interimistiskt innehålla eller minska stödet</i>	66
11.5.3	<i>Inget krav på delgivning</i>	66
11.6	Beslut om nettoberäkning upphävs eller ändras	66
12	Särskilda handläggningsbestämmelser	67
12.1	Vem ansöker?	67
12.1.1	<i>När behövs ny ansökan?</i>	67
12.1.2	<i>Ansökan via blankett eller Mina Sidor</i>	68
12.1.3	<i>Ansökans innehåll</i>	68
12.2	Underrättelse till den som är bidragsskyldig när Försäkringskassan tagit emot en ansökan	68
12.2.1	<i>Omedelbart meddelande</i>	68
12.2.2	<i>Tid för yttrande</i>	68
12.2.3	<i>Meddelandets innehåll</i>	69
12.2.4	<i>Meddelande och beslut vid växelvist boende</i>	69
12.2.5	<i>Meddelande vid nettoberäkning</i>	69
12.3	Underrättelse till boförälder	69
12.4	Delgivning av beslut till bidragsskyldig	70
12.4.1	<i>Delgivning vid beslut om utfyllnad</i>	70
12.4.2	<i>Delgivning vid nettoberäkning</i>	70
12.5	Interimistiskt beslut om underhållsstöd med skäligt belopp	70
12.5.1	<i>När boföräldern och barnet inte är folkbokförda på samma adress</i>	70
12.5.2	<i>När betalningsskyldigheten inte ännu har kunnat fastställas</i>	71
12.6	Särskilda handläggningsbestämmelser kopplade till 18 kap. 9 a § SFB	71
12.6.1	<i>Meddelande inför prövning</i>	71
12.6.2	<i>Meddelandets innehåll</i>	72
12.6.3	<i>Vid ett beslut om att rätten upphör</i>	72
12.6.4	<i>Metodstöd – när du bedömer att särskilda skäl finns</i>	72
13	Anmälningsskyldighet	73
13.1	Anmälningsskyldig	73
13.1.1	<i>Tidpunkt för anmälan</i>	73
13.1.2	<i>Exempel på förhållanden som medför anmälningsskyldighet</i>	73
13.1.3	<i>Barn som vårdas på det allmännas bekostnad</i>	74
14	Återkrav	75
14.1	Strikt återbetalningsskyldighet	75
14.2	Särskilda skäl för eftergift	75
14.3	Kvittning	76
15	Övriga förfarandebestämmelser	77
15.1	Utredning och kontroll	77
15.1.1	<i>Uppgiftsskyldighet</i>	77
	Källförteckning	78
	Konventionsländer	83

Förkortningar

AFL	Lagen (1962:38) om allmän försäkring
CSN	Centrala studiestödsnämnden
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EG	Europeiska gemenskapen
EPL	Lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn
EU	Europeiska unionen
FbL	Folkbokföringslagen
FB	Föräldrabalken
Fia	Försäkringskassans intranät
FL	Förvaltningslagen (2017:900)
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
HD	Högsta domstolen
KRNJ	Kammarrätten i Jönköping
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RAR	Riksförsäkringsverkets allmänna råd
RR	Regeringsrätten
RFFS	Riksförsäkringsverkets författningssamling
RFV	Riksförsäkringsverket
RH	Rättsfall från hovrätten
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalken
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
UB	Utsökningsbalken
USF	Förordningen (1996:1036) om underhållsstöd
USL	Lagen (1996:1030) om underhållsstöd
ÄktB	Äktenskapsbalken

Sammanfattning

Föräldrar är skyldiga att försörja sina barn tills de fyller 18 år, eller 21 år om barnet fortfarande går i grundskola, gymnasium eller motsvarande. Om ett barn bor hos bara en förälder ska den andra föräldern betala underhållsbidrag: ett belopp som baseras på barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga att försörja barnet.

Om barnet får ett underhållsbidrag som är lägre än underhållsstöd, eller inget underhåll alls, kan föräldern som bor med barnet ansöka om underhållsstöd. Beloppet blir högre ju äldre barnet är.

Genom att fastställa ett betalningsbelopp beslutar Försäkringskassan om den bidragsskyldiga föräldern, alltså den förälder som inte bor med barnet, ska betala tillbaka hela eller delar av underhållsstödet till Försäkringskassan.

Om barnet får ett underhållsbidrag som minst motsvarar betalningsbeloppet, kan föräldern i stället ansöka om ett utfyllnadsbidrag. Barnet får då dels pengar från den bidragsskyldiga föräldern, dels från Försäkringskassan.

Bestämmelserna om underhållsstöd finns i socialförsäkringsbalkens (SFB) avdelning B kapitel 17–19. Syftet med den här vägledningen är att den ska vara ett stöd i det dagliga arbetet hos Försäkringskassan och på så sätt bidra till att bestämmelserna tillämpas på ett riktigt och likformigt sätt. Vägledningen beskriver:

- Regler för vårdnad och underhållsskyldighet för barn
- Barnet och boföräldrarnas boende och bosättning i Sverige
- Allmänna bestämmelser om rätten till underhållsstöd
- Undantag från rätten till underhållsstöd
- Olika beräkningar av underhållsstödets storlek
- Hur, när och till vem utbetalningar görs
- Omprövningar vid ändrade förhållanden
- Särskilda handläggningsbestämmelser
- Anmälningsskyldighet, återkrav och kontroller

Lagar, bestämmelser och praktisk handläggning av underhållsstöd förklaras även i vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd* och vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden*.

Mer information om underhållsbidrag enligt föräldrabalken hittas i vägledning (2016:1) *Underhållsbidrag för barn*.

Läsanvisningar

Den här vägledningen riktar sig till Försäkringskassans medarbetare i handläggningen. Den kan också vara ett stöd vid utbildning av Försäkringskassans personal.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och andra bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis samt för Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden.

Vägledningen innehåller också en beskrivning av hur man ska handlägga ärenden och vilka metoder som då ska användas för att åstadkomma både effektivitet och kvalitet i handläggningen. Rubriken till sådana kapitel eller avsnitt inleds med ordet Metodstöd.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar och föreskrifter. De är som regel citerade i en ruta som texten före eller efter rutan hänvisar till. Det finns också hänvisningar till allmänna råd, Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden, interna styrdokument, förarbeten, rättsfall, JO-beslut och andra vägledningar. Dessa hänvisningar finns antingen i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

Sist i vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar med mera som nämns i vägledningen.

Exempel

Vägledningen innehåller också exempel. De är komplement till beskrivningarna och åskådliggör framför allt hur en ersättning ska beräknas.

Historikbilaga

Denna vägledning har reviderats. I historikbilagan finns en kortfattad beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i respektive version av vägledningen. Genom att läsa historikinformationen får du en överblick över de viktigaste nyheterna i den här versionen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning. Den är placerad först och ger en översiktssbild av vägledningens kapitel och avsnitt. Med hjälp av fliken "Bokmärken" i vänsterkanten kan du navigera mellan avsnitten. Det finns också en sökfunktion för att hitta enstaka ord och begrepp.

1 Inledning

Underhållsstöd är ett statligt bidrag till barn vars föräldrar inte bor tillsammans. Det betalas ut av Försäkringskassan till den förälder som barnet är bosatt och folkbokfört hos. Om barnet inte fyllt 18 år måste denna förälder vara vårdnadshavare för barnet, antingen ensam eller tillsammans med den andra föräldern.

Om barnet fyllt 18 år betalas underhållsstödet ut direkt till barnet.

När fullt underhållsstöd betalas ut ska den förälder som är bidragsskyldig för barnet betala samhällets kostnader helt eller delvis. Hur mycket som ska betalas tillbaka beror på den bidragsskyldigas inkomster och dennes totala antal barn, se vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

2 Underhållsskyldighet för egna barn

I det här kapitlet beskrivs kortfattat något om reglerna för föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn. Dessa finns i 7 kap. föräldrabalken (FB). Reglerna anger vad som gäller dels när föräldern bor tillsammans med barnet, dels när underhållsskyldigheten ska fullgöras genom underhållsbidrag.

Av FB framgår att föräldrarna ska svara för underhållet för sina barn. Hur mycket föräldrarna ska bidra med beräknas med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Den förälder som inte bor med sitt barn ska betala underhållsbidrag. Du kan läsa mer i vägledning (2016:1) *Underhållsbidrag till barn*. Du kan även läsa mer om vad som gäller vid underhållsbidrag fastställt genom utländskt avtal eller dom i vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden – Försäkringskassan som centralmyndighet*

2.1 När upphör underhållsskyldigheten?

Föräldrarnas underhållsskyldighet upphör när barnet fyller 18 år. Om barnet går i skolan efter denna tidpunkt är föräldrarna underhållsskyldiga under den tid som skolgången pågår, men längst till dess barnet fyller 21 år. Som skolgång räknas studier i grundskolan, gymnasieskolan eller en annan jämförig grundutbildning (7 kap. 1 § FB).

2.2 Underhållsskyldighet i form av underhållsbidrag

En förälder ska betala underhållsbidrag till barnet om föräldern

- inte är vårdnadshavare och inte bor varaktigt tillsammans med barnet, eller
- är vårdnadshavare gemensamt med den andra föräldern och om barnet bor varaktigt tillsammans med endast den andra föräldern (7 kap. 2 § FB).

Vid växelvist boende är därför utgångspunkten att barnet bor varaktigt hos båda föräldrarna och att de uppfyller sin underhållsskyldighet genom att ha barnet boende hos sig.

Underhållsbidraget ska vara skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga (7 kap. 3 § FB). Ett tillägg till underhållsbidraget, även kallat standardtillägg, avser barnets rätt att leva på samma standard som föräldern. Standardtillägg kan fastställas både när barnet bor varaktigt hos endast en förälder eller växelvis hos båda föräldrarna.

Rättsfall

HD har den 19 november 2013 (NJA 2013:86) prövat frågan om en förälder vid växelvist boende kan vara underhållsskyldig i form av ett standardtillägg. HD konstaterade att föräldern med ett större ekonomiskt utrymme kan åläggas att betala underhåll med stöd av 7 kap. 6 § FB. Det innebär att en förälder i vissa fall kan anses försumma sin underhållsskyldighet även när barnet varaktigt bor tillsammans med föräldern.

2.3 Betalning av underhållsbidrag

Underhållsbidrag ska i regel betalas i förskott per kalendermånad. Underhållsbidraget får fastställas för högst tre år tillbaka, om inte den bidragsskyldiga föräldern går med på längre tid (7 kap. 7 och 8 §§ FB).

2.3.1 Preskription

Underhållsbidrag preskriberas, det vill säga kan inte återkrävas, i regel fem år efter det att det skulle ha betalats (7 kap. 9 § FB).

2.4 Underhållsbidrag och underhållsstöd

I första hand ska föräldrarna själva komma överens om barnets försörjning. Det vanliga är att den förälder som inte bor med barnet betalar underhållsbidrag. Föräldrarna kan fritt komma överens om ett belopp muntligt, upprätta ett skriftligt avtal eller få underhållsbidrag fastställt i en dom. Betalar den bidragsskyldiga föräldern inget underhållsbidrag kan barnet i stället ha rätt till underhållsstöd. Föräldern som är bidragsskyldig ska då betala ett belopp till Försäkringskassan. Beloppet beräknas av Försäkringskassan. Läs mer om det i vägledning (2001:2), *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

En förälder som är bidragsskyldig enligt SFB har fullgjort sin underhållsskyldighet upp till det belopp som betalats ut i underhållsstöd till barnet (7 kap. 2 a § FB).

Exempel

Ett underhållsbidrag är fastställt till 1 600 kronor per månad, vilket inte betalas. Underhållsstöd betalas ut med 1 573 kronor per månad och betalningsskyldigheten till Försäkringskassan är fastställd till 1 100 kronor per månad. Underhållsskyldigheten anses då fullgjord med belopp motsvarande 1 573 kronor.

Boföräldern eller barnet kan själva kräva 27 kronor per månad (1 600 – 1 573 kronor) från den bidragsskyldiga föräldern.

Betalningsskyldigheten mot staten träder alltså in i stället för skyldigheten att betala underhållsbidrag. Bestämmelsen går att tillämpa både om underhållsbidrag är fastställt av domstol, genom avtal eller om något underhållsbidrag inte alls är fastställt (prop. 1995/96:208 Underhållsstöd till barn med särlevande föräldrar, m.m., s. 102).

När underhållsstöd betalas ut fastställs som regel inte något underhållsbidrag. Det kan dock bli aktuellt, om föräldern som är bidragsskyldig kan betala ett underhållsbidrag som är högre än underhållsstödets belopp. Det går inte att få underhållsstöd för längre tid tillbaka än en månad före ansökningsmånaden. Det kan därför finnas behov av att yrka underhållsbidrag för tid före denna tidpunkt (prop. 1995/96:208, s. 102).

2.5 Umgängesavdrag enligt föräldrabalken

En bidragsskyldig förälder har rätt att göra avdrag på underhållsbidraget när barnet vistas hos honom eller henne. Avdrag får göras om barnet varit hos den bidragsskyldiga föräldern under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn eller i minst sex hela dygn under en kalendermånad. Föräldrarna kan genom dom eller avtal komma överens om andra villkor för antalet dygn (7 kap. 4 § FB).

Som helt dygn räknas tiden mellan kl. 00.00 och 24.00 (prop. 1978/79:12 om underhåll till barn och frånskilda, s. 161 och prop. 1997/98:7, s. 126). Som helt dygn räknas också det dygn då barnets vistelse upphör, förutsatt att barnet inte hämtas och lämnas samma dygn. En vistelse från exempelvis torsdag till fredag med en övernattning räknas alltså som ett dygn (7 kap. 4 § andra stycket FB).

Avdraget är 1/40 av underhållsbidraget för varje helt dygn, om föräldrarna inte kommit överens om något annat eller om rätten finner särskilda skäl att besluta om andra villkor (7 kap. 4 § FB).

2.5.1 Avdrag görs i efterhand

Huvudregeln innebär att avdraget kan göras först efter det att barnet har varit hos den bidragsskyldiga föräldern. Eftersom underhållsbidrag normalt betalas i förskott för en kalendermånad, kan avdraget göras först vid nästa betalningstillfälle. Avdraget får dock inte göras på underhållsbidrag som avser senare tid än sex månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde (7 kap. 4 § FB).

2.5.2 Underhållsstöd och umgängesavdrag

Enligt upphävda bestämmelser i SFB som gällde före den 1 april 2016 kunde den som är bidragsskyldig gentemot Försäkringskassan få tillgodoräkna sig ett avdrag för viss tid som barnet bott hos denna. Reglerna, handläggningen och övergångsbestämmelserna i SFB beskrivs i vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

3 Vårdnad

Vårdnad om barn har en avgörande betydelse för rätten till underhållsstöd. I kapitlet beskrivs de regler som gäller för vårdnad om barn enligt 6 kap. föräldrabalken (FB). Med vårdnad avses i huvudsak rätten och skyldigheten att bestämma över barnets person och företräda barnet i personliga och rättsliga angelägenheter.

3.1 Rättslig vårdnadshavare

Begreppet vårdnad och vårdnadshavare avser det rättsliga begreppet. Det är viktigt att skilja mellan den rättsliga vårdnaden och den faktiska vården om barnet.

Fram till dess att barnet fyller 18 år står det under någons vårdnad. Vårdnadshavare kan vara båda föräldrarna, en av dem eller en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 2 § FB).

3.1.1 Gifta föräldrar

Om barnets föräldrar är gifta med varandra när barnet föds får de automatiskt gemensam vårdnad om barnet. Det gäller inte om kvinnan som har fött barnet är gift med en annan kvinna. Eftersom föräldraskapet i dessa fall ska fastställas genom en bekräftelse eller dom så behöver föräldrarna anmäla det till Skatteverket (1 kap. 9 § FB, 6 kap. 4 §, andra stycket 1 och 2 FB).

3.1.2 Ogifta föräldrar

När föräldrarna inte är gifta med varandra blir modern automatiskt ensam vårdnadshavare. Om föräldrarna senare gifter sig med varandra får de gemensam vårdnad om barnet från den tidpunkten (6 kap. 3 § FB). De kan också få gemensam vårdnad om barnet genom beslut av domstol (6 kap. 4 § första stycket FB).

Efter anmälan av båda föräldrarna kan de få gemensam vårdnad. Anmälan görs antingen till socialnämnden i samband med att nämnden ska godkänna en faderskaps- eller föräldraskapsbekräftelse eller genom anmälan till Skatteverket. En förutsättning är att domstol inte har förordnat om vårdnaden tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare (6 kap. 4 § andra stycket FB).

3.1.3 Vårdnaden efter skilsmässa

Äktenskapsskillnad ska enligt äktenskapsbalken (ÄktB) i vissa fall föregås av en betänketid på minst 6 och högst 12 månader. Det gäller bland annat om någon av makarna bor varaktigt tillsammans med ett eget barn under 16 år och om maken är vårdnadshavare för barnet. Om makarna har gemensamt barn fortsätter den gemensamma vårdnaden under betänketiden och efter äktenskapsskillnaden om domstolen inte beslutar annat.

Domstolen kan besluta att vårdnaden ska vara gemensam även om en av föräldrarna motsätter sig detta. Om det är uppenbart att gemensam vårdnad inte kan anses vara det bästa för barnet efter en skilsmässa, får domstolen lämna över vårdnaden till endast en av föräldrarna (6 kap. 5 § FB).

3.1.4 Avtal om vårdnad

Om någon av föräldrarna har vårdnad om barnet får de genom avtal bestämma om vårdnaden ska vara ensam eller gemensam. Avtalet ska vara skriftligt och det ska godkännas av socialnämnden (6 kap. 6 § FB).

Denna möjlighet finns även om domstol har beslutat om vårdnaden tidigare. Ett godkänt avtal har samma rättsverkan som en dom.

3.1.5 Barnets bästa

Frågor om vårdnad, boende och umgänge ska avgöras efter vad som är bäst för barnet. Denna princip gäller för såväl domstolar i den dömande verksamheten som för socialförvaltningar när det gäller om avtalet ska godkännas (6 kap. 2 a § FB).

3.1.6 Ändring av vårdnaden

Högsta domstolen (HD) har slagit fast att en allmän domstols förordnande om att flytta över vårdnaden inte kan göras för retroaktiv tid, endast från och med beslutsdatum (NJA 1972 s. 350).

En dom om vårdnad gäller från och med

- beslutsdatum
- annat datum som domstolen anger i beslutet

och är verkställbar enligt 21 kap. FB när den vunnit laga kraft.

Ett interimistiskt förordnande av en domstol är däremot omedelbart verkställbart. Det innebär att det fattats ett tillfälligt beslut om vårdnad som gäller från och med beslutsdatum och så länge beslutet anger, vanligtvis till dess att domen vinner laga kraft. Att en dom om vårdnad vinner laga kraft innebär att den inte längre kan överklagas.

Ett avtal om vårdnad gäller från och med den tidpunkt då det godkänns, eftersom ett godkännande inte kan överklagas (prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge, s. 110).

Metodstöd – uppgifter om vårdnad hos Skatteverket

Försäkringskassan inhämtar uppgifter om vårdnadsförhållanden per fil från Skatteverket, både när en förälder blir barnets vårdnadshavare och när det sker en förändring i det vårdnadsförhållandet.

Domstolar skickar nya domar om vårdnad till Skatteverket, som i sin tur registrerar vårdnadsavgörandets datum i sitt IT-system. Domstolarna skickar normalt avgörandet omgående när det vunnit laga kraft, och ett interimistiskt beslut skickas därför ofta redan samma dag.

Skatteverket registrerar vårdnaden från och med beslutets dag, om inte ett senare datum meddelats i avgörandet. Registrering sker under förutsättning att det har vunnit laga kraft.

En domstol kan fatta ett interimistiskt beslut och då meddela att beslutet ska övergå i ett slutligt beslut när det vinner laga kraft. Skatteverket kommer då att registrera två separata beslut trots att vårdnadsförhållandet är detsamma därför att vårdnaden har gått från att vara tillfällig till att vara slutgiltig. Skatteverket registrerar två separata beslut om vårdnadsförhållandet även om det slutliga beslutet ändras av domstolen.

När Försäkringskassan ska ta ställning till om ändrade vårdnadsförhållanden påverkar rätten till underhållsstöd kan man i normalfallet utgå från uppgifterna som finns registrerade hos Skatteverket och då förutsätta att det registrerade beslutet är verkställbart. Se även avsnitt 5.3.1 rörande utredningar av identitet och vårdnadsförhållanden.

4 Bosättning i Sverige

Det här kapitlet beskriver kortfattat vad det innebär att underhållsstöd är en bosättningsbaserad förmån enligt 5 kap. SFB och vad som gäller för en person som flyttar till eller från Sverige. Detta beskrivs närmare även i vägledning (2017:1) *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*.

4.1 Försäkrad och gällande skydd

För att en förälder och barn ska ha rätt till underhållsstöd krävs att båda

- är försäkrade i Sverige
- omfattas av det svenska socialförsäkringsskyddet
- uppfyller de särskilda förmånsvillkoren. (4 kap. 3 § SFB)

Underhållsstöd är en bosättningsbaserad förmån. Därför krävs det som huvudregel att föräldern och barnet är bosatta i Sverige för att anses vara försäkrade (jfr 5 kap. SFB, 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 och 4 §§ SFB). Du kan läsa mer om villkoren för att vara försäkrad för bosättningsbaserade förmåner i avsnitt 3.4.1 i vägledning (2017:1) *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*.

Även om Försäkringskassan konstaterar att föräldern och barnet är försäkrade i Sverige, krävs det dessutom att båda uppfyller de andra villkor som gäller för förmånen enligt 5–7 kap. SFB (jfr 4 kap. 3 § andra stycket SFB). Detta gäller exempelvis SFB:s bestämmelser om krav på uppehållstillstånd för personer som behöver ett sådant och bestämmelserna om förmåner vid utlandsvistelse. Du kan läsa mer om de bestämmelserna för bosättningsbaserade förmåner i kapitel 3 i vägledning 2017:1.

Ibland måste Försäkringskassan också ta hänsyn till olika internationella regelverk, som exempelvis EU:s förordningar, avtal om social trygghet och andra avtal som Sverige har ingått med andra länder. Det kan bli aktuellt när det rör sig om en gränsöverskridande situation, det vill säga när minst två länder är inblandade. Det kan innebära att bestämmelserna i SFB ibland inte kan upprätthållas i en viss situation. Du kan läsa mer om det i kapitel 2 i vägledning (2017:1).

4.1.1 EU:s samordningsbestämmelser

Samordningsreglerna i förordning 883/2004, 987/2009 och 1231/2010 är inte tillämpliga när det gäller underhållsstöd. Det beror på att underhållsstöd

- är en bosättningsbaserad förmån enligt 5 kap. SFB
- inte är en familjeförmån som omfattas av förordning 883/2004.

En familjeförmån är en förmån som är avsedd att kompensera en familjs utgifter och som ett visst EU/EES-medlemsland klassificerar som familjeförmån. Underhållsstöd ses i stället som ett förskott som kan krävas tillbaka och är avsett att kompensera när en förälder inte uppfyller sin underhållsskyldighet. Det framgår av artikel 1 z i förordning 883/2004.

4.2 Har barnet fått underhållsstöd från ett annat nordiskt land?

En person som flyttar från ett nordiskt land till Sverige har rätt till underhållsstöd på samma villkor som det landets egna medborgare. Rätten inträder från den tidpunkt som personen bosätter sig i landet. Konventionen omfattar nordiska medborgare och andra personer som lagligen är bosatta i ett nordiskt land, oavsett om de är anställda eller inte. Detta framgår av lagen (1995:479) om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster.

Enligt den nordiska konventionen kan ett land låta bli att betala ut underhållsstöd om ett annat nordiskt land redan har betalat ut underhållsstöd för samma tid. Avsikten är att förhindra att flera länder betalar ut underhållsstöd för samma period.

I Danmark betalas normalbidrag (motsvarar svenskt underhållsstöd) ut i förskott för sex månader. En person som flyttar till Sverige och som redan har fått underhållsstöd från Danmark kan därför inte få svenskt underhållsstöd förrän förskottsperioden passerats. Den nordiska konventionen reglerar alltså sådana situationer, när det enligt nationella rättsregler kan finnas rätt till underhållsstöd från två länder samtidigt (Vägledande kommentar till konventionen).

Exempel

Ett barn flyttar tillsammans med sin mamma till Sverige från Danmark. Båda blir folkbokförda här den 7 april. Normalbidrag har betalats ut från Danmark till och med den 30 juni. Underhållsstöd lämnas från och med juli.

När en person flyttar från ett annat nordiskt land till ett annat och där ansöker om stöd för underhåll till barn, är det viktigt att handläggande institution i inflyttningslandet undersöker för hur lång tid underhållsstöd redan har betalats ut. Om inflyttningslandet betalar ut stöd för en period som redan ersatts av landet som han eller hon flyttat ifrån, är det inflyttningslandets lagstiftning som avgör om det belopp som betalats ut i inflyttningslandet är felaktigt och ska krävas tillbaka. Ett sådant krav ska behandlas på vanligt sätt enligt landets nationella lagstiftning (Vägledande kommentar till konventionen).

Exempel

Samma förutsättningar gäller som i exemplet ovan. Försäkringskassan uppmärksammar inte att normalbidrag betalats ut till och med juni utan beviljar underhållsstöd från och med maj. Försäkringskassan kan ställa återkrav för den felaktiga utbetalningen av underhållsstöd som gjorts för tiden maj till och med juni.

Underhållsstöd kan också ha betalats ut felaktigt från utflyttningslandet under längre perioder efter utflyttningen. Bestämmelsen ger inte inflyttningslandet rätt att innehålla löpande beviljade underhållsstöd i syfte att överföra de felaktigt utbetalda beloppen till utflyttningslandet. Avsikten med bestämmelsen har inte varit att göra det möjligt för inflyttningslandet att sätta ned underhållsstödet för en senare period än den som dubbelutbetalning gjorts för (Vägledande kommentar till konventionen).

Observera att den här konventionen inte bör förväxlas med den som införlivats i svensk rätt genom lagen (2013:134) om nordisk konvention om social trygghet (kapitel 16 i vägledning [2017:1] *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*).

4.3 När bistånd har betalats ut av Migrationsverket

Förmåner ska inte betalas ut för tid då personen får bistånd enligt lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA) om förmånerna är av motsvarande karaktär. Detta framgår av 5 kap. 12 § tredje stycket SFB. Den här regeln rör bara de föräldrar och barn som ska ha ett giltigt uppehållstillstånd enligt 12 § första stycket, och avsikten är att förhindra att dubbla förmåner betalas ut för samma tid.

När en ansökan om underhållsstöd behandlas ska Försäkringskassan hämta in uppgifter om redan beslutad dagersättning eller logi/bostadsersättning; bidrag som Migrationsverket administrerar.

I de fall som barnet får sådant bistånd anses Migrationsverket stå för barnets försörjning, vilket täcker båda föräldrars försörjningsansvar oavsett om de bor tillsammans med barnet eller inte. Underhållsstöd kan därefter betalas ut tidigast från och med månaden efter att bistånd har upphört att betalas ut för barnet (18 kap. 13 § SFB).

Om Migrationsverket betalar ut särskilt bidrag för barnet påverkar det inte barnets rätt till underhållsstöd.

4.4 Folkbokföringskravet för rätt till underhållsstöd

Längre utlandsvistelser, som till exempel för utlandsstuderande och biståndsarbetare med flera, medför ofta att personen avförs från folkbokföringen.

Om barnet bor tillsammans med sin förälder som är studerande eller biståndsarbetaren under utlandsvistelsen finns rätt till underhållsstöd även om kravet på folkbokföring inte är uppfyllt, jfr prop. 1998/99:119, s. 148.

4.5 Skolgång utomlands

För att ha rätt till underhållsstöd ska barnet bo och vara folkbokfört hos en av föräldrarna och boföräldern måste bo här i landet. Det innebär att även barnet måste bo i Sverige. Om barnet är under 18 år ska boföräldern vara vårdnadshavare (17 kap. 3 § och 18 kap. 4 § SFB). Ett barn som fullgör obligatorisk skolgång utomlands och som har behållit sitt hemvist hos boföräldern anses bosatt här. Läs mer om bedömning av bosättning i vägledningen (2017:1) *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*

Med obligatorisk skolgång avses den tid det är skolplikt i Sverige, det vill säga vanligtvis mellan sex och sexton år (7 kap. 10 och 12 §§ skollagen [2010:800]).

Av Försäkringskassans allmänna råd framgår det att barn mellan sju och sexton år och som går i skola utomlands, anses bosatt i Sverige om barnet återvänder till boföräldern i Sverige vid längre lov eller uppehåll i undervisningen. Detta bör även gälla vid skolgång före sju eller efter sexton års ålder om denna är obligatorisk i landet där barnet går i skola (Riksförsäkringsverkets allmänna råd [RAR 2001:1] om underhållsstöd).

Av det som nämns i första stycket följer att barnet ska vara bosatt i Sverige när skolgången utomlands började och att det var barnets skolgång som var anledningen till utlandsvistelsen. Skolgången utomlands beror till exempel inte på föräldrarnas arbete utomlands.

4.5.1 Studiehjälp från CSN

I vissa fall kan studiehjälp beviljas av CSN vid studier utomlands. Detta framgår av 2 kap. studiestödslagen (1999:1395). Studiehjälp består av studiebidrag, inackorderingsstillägg, extra tillägg och bidrag till dagliga resor. Förutsättningarna för att bevilja

studiehjälp för studier utomlands framgår bland annat av 2 kap. 15 och 16 §§ studiestödsförordningen (2000:655).

Barn som studerar utomlands och bedriver studier som ger rätt till studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen (1999:1395) och som har behållit sitt hemvist hos en förälder i Sverige bör anses vara bosatta i Sverige. Även för dessa barn gäller detta under förutsättning att barnet kommer till boföräldern i Sverige under längre lov och uppehåll i undervisningen. Se RAR 2001:1 till 17 kap. 3 § och 18 kap. 4 § SFB. Se även avsnitt 8.1.1.

5 Allmänna bestämmelser om rätten till underhållsstöd

I detta kapitel beskrivs de allmänna bestämmelserna och situationer som gäller för rätten till underhållsstöd.

5.1 Barn vars föräldrar inte bor tillsammans

Ett barn har rätt till underhållsstöd om föräldrarna inte bor tillsammans. Barnet måste bo varaktigt och vara folkbokförd hos en förälder, boföräldern. Han eller hon ska dessutom bo i landet och vara vårdnadshavare för barnet om det är under 18 år (17 kap. 2 § och 18 kap. 2 § SFB).

Om barnet fyllt 18 år kan det få förlängt underhållsstöd. I kapitel 8 finns mer att läsa om förlängt underhållsstöd.

5.1.1 Barnet bor växelvis hos båda föräldrarna

Ett barn som bor varaktigt hos båda föräldrarna, så kallat växelvis boende, kan inte få fullt underhållsstöd. Det följer av definitionen av boförälder och bidragsskyldig förälder i 17 kap. SFB.

För dessa barn infördes i stället år 2001 underhållsstöd vid växelvist boende, en bidragsform som är inkomstprövad och som kan betalas ut till var och en av föräldrarna. Barnet måste vara folkbokförd hos en av föräldrarna, och minst en av dem måste vara vårdnadshavare för barnet. Båda föräldrarna kan då få ett belopp som motsvarar högst ett halvt underhållsstöd. Beloppet minskas sedan med hälften av det belopp som skulle ha fastställts om föräldern i fråga var betalningsskyldig enligt 19 kap. SFB. (18 kap. 25 § SFB och prop. 1999/2000:118 *Underhållsstöd vid växelvis boende* s. 4–8)

Bestämmelserna om underhållsstöd och förlängt underhållsstöd vid växelvist boende upphörde att gälla från och med den 1 mars 2018. Därefter betalar Försäkringskassan bara ut underhållsstöd för barn som omfattas av övergångsbestämmelserna till SFB (*SFS 2017:1123*).

Beloppet kommer successivt att fasas ut under en fyraårsperiod. Efter januari 2021 betalas underhållsstöd vid växelvist boende inte längre ut. Övergångsbestämmelserna visar vilka belopp som gäller fram till dess.

Ändringen till ett högre underhållsstöd som gäller från och med den 1 augusti 2018 och den 1 januari 2019 påverkar inte de fastställda beloppen för underhållsstöd vid växelvist boende.

Du kan läsa mer i avsnitt 9.3 om hur beloppet ska räknas fram.

5.1.2 Vilka barn omfattas av övergångsbestämmelserna?

I övergångsbestämmelserna står det att de äldre bestämmelserna ska fortsatt gälla för underhållsstöd som avser tid före april 2018. Det står även att när Försäkringskassan har lämnat underhållsstöd för mars månad 2018 kan det barnet fortsättningsvis ha rätt till förmånen. (Prop. 2017/18:6 s. 11)

I praktiken betyder det att från och med den 1 maj 2018 är det för sent att göra ett anspråk eftersom underhållsstöd kan lämnas tidigast från och med månaden innan ansökan (18 kap. 13 § FSB). Det som avgör om barnet omfattas av övergångsbestämmelserna är rätten för mars månad, oavsett om Försäkringskassans beslut fattas före eller efter att lagen träder i kraft den 1 mars 2018.

Om barnets rätt till underhållsstöd vid växelvist boende upphör under övergångsperioden april 2018–januari 2021, kan sådant underhållsstöd därefter inte lämnas (prop. 2017/18:6 s. 63). Till exempel kan rätten till förlängt underhållsstöd upphöra slutgiltigt om barnet gör ett avbrott i skolgången. Om barnet börjar gå i skolan igen kan underhållsstödet inte längre betalas ut, trots att barnet fick underhållsstöd för mars månad 2018. Ett annat exempel är när ett barn blir myndigt. Att barnet hade rätt till underhållsstöd vid växelvist boende för mars 2018 innebär inte att barnet har rätt till förlängt underhållsstöd efteråt.

Om Försäkringskassan har betalat ut fullt underhållsstöd och får en impuls om att barnet har börjat bo växelvis före mars 2018, kan Försäkringskassan utan ansökan pröva om barnet i stället hade rätt till underhållsstöd vid växelvist boende. Det gäller däremot bara gentemot den förälder som fick fullt underhållsstöd, inte föräldern som var bidragsskyldig.

5.1.3 Beräkning av vistelsetiden vid växelvist boende

Vid beräkning av den tid barnet vistas hos respektive förälder bör hela den faktiska vistelsetiden räknas in, det vill säga att även delar av den första och den sista dagen i vistelsen beaktas. Det innebär att en enda övernattningsnatt leder till att del av två dagar räknas med. Även del av dagar utan övernattningsnatt bör beaktas (RAR 2001:1 till 18 kap. 2 § SFB).

5.1.4 Gränsen mellan umgänge och växelvist boende

Med växelvist boende avses normalt att barnet vistas ungefär lika mycket hos den ena som hos den andra föräldern (prop. 1999/2000:118, Underhållsstöd vid växelvis boende s. 14).

Rättsfall

I ett avgörande från HD uttalas att det normalt är fråga om umgänge, och inte varaktigt boende, när barnet vistas hos den ena föräldern endast en tredjedel av tiden (NJA 1998:43). I domen uttalar HD att även om skillnaden i vistelsetider hos de båda föräldrarna är mindre, bör bedömningen ofta bli densamma. Alltså att det inte rör sig om ett växelvist boende om det inte finns faktorer som klart pekar i en annan riktning. Sådana faktorer som förutom vistelsetiden kan få betydelse vid bedömningen är enligt HD var barnet var folkbokfört, hur barnets boende är ordnat, vart barnet har sina tillhörigheter och hur barnets försörjning delas mellan föräldrarna.

Det saknas vägledande domar från RR om växelvis boende. Dåvarande Riksförsäkringsverket har emellertid gett ut en rättsfallsöversikt över kammarrättsdomar som gäller växelvist boende och underhållsstöd (RFV anser 2003:3). Kammarrättsdomar som meddelats därefter avviker inte från den praxis som framgår av RFV:s översikt.

En tolkning som kan göras utifrån förarbeten och rättspraxis som stöd för den praktiska hanteringen och bedömningen av när ett barn kan anses varaktigt bo hos var och en av föräldrarna vid växelvist boende är följande.

Om barnet vistas i genomsnitt färre än 12 dagar (40 procent) per månad hos den ena föräldern ska detta betraktas som umgänge och inte som att barnet bor varaktigt hos den föräldern. I denna situation finns alltså inte växelvist boende.

Om vistelsen hos en av föräldrarna i genomsnitt är mellan 12 och 13 dagar per månad, kan det eventuellt röra sig om växelvist boende. Det krävs då att det finns fler faktorer än vistelsetidens längd som klart pekar i den riktningen. Sådana faktorer är hur barnets försörjning är fördelad mellan föräldrarna, hur barnets boende är ordnat och var barnet förvarar sina tillhörigheter. Ju större skillnaden i vistelsetiden mellan föräldrarna är desto större betydelse har övriga faktorer. Detta gäller i särskilt hög grad om barnet till övervägande del vistas hos en förälder som är ensam vårdnadshavare.

Barnets anknytning till hemmet

Kammarrätten i Göteborg har bedömt att det inte finns något uttryckligt krav på att föräldern och barnet måste tillbringa all dygnsvila tillsammans, eller att föräldern måste ha den omedelbara vården och tillsynen om barnet, för att bestämmelserna om underhållsstöd vid växelvist boende ska vara tillämpliga (mål nr 1480-15, Domsnytt 2015:35).

I målet framkom det att barnet bodde varannan vecka hos modern och varannan vecka hos fadern, men vistades hos farföräldrarna eller faderns sambo under måndag–torsdag medan fadern arbetade på annan ort. Fadern hade svarat för barnets kostnader och ansågs ha ansvaret för barnet under hela veckan, även om han inte hade den omedelbara vården eller tillsynen om barnet. Slutsatsen var med hänsyn till samtliga omständigheter att barnet vistades halva tiden hos respektive förälder, trots att barnet inte fysiskt vistades tillsammans med fadern under hela veckan. Följaktligen hade barnet rätt till underhållsstöd vid växelvist boende.

Bevisbördan när barnets boende ändras

Kammarrätten i Göteborg har prövat frågan om vem som ska visa att det inte längre är frågan om växelvist boende. Kammarrätten anser att det är den som väcker frågan som ska bevisa att förhållandena har ändrats (mål nr 3416-06, 10 juli 2008). Det gäller även när barnets varaktiga boende hos endast en förälder övergått i ett växelvist boende hos båda föräldrarna.

Interimistiskt förordnande

RR har i en dom prövat situationen då det finns ett interimistiskt förordnande om barnets vårdnad och boende. RR konstaterade att det vid tidpunkten för Försäkringskassans beslut om rätten till underhållsstöd fanns ett av tingsrätten interimistiskt förordnande som angav att barnet skulle bo hos modern och ha ett i förordnandet närmare preciserat umgänge med fadern. RR betonade att ett interimistiskt förordnande är en tillfällig lösning i avvaktan på att domstolen beslutar något annat. RR menade vidare att ett interimistiskt förordnande kan komma att bestå så pass lång tid att det som förordnats blir av varaktig karaktär. I det aktuella fallet ansåg emellertid RR att den tid som förflutit från förordnandet fram till Försäkringskassans omprövningsbeslut om underhållsstöd (knappt fem månader) var för kort för att förordnandet skulle kunna uppfattas annat än som ett provisorium. Med hänsyn till detta och till övriga omständigheter ansågs barnet inte vistas varaktigt hos fadern (RÅ 2004 ref. 138). Domen kan endast anses vägledande i fall där barnets vistelse är reglerad i ett interimistiskt förordnande.

5.2 Föräldrarna bor tillsammans

Barnets föräldrar får inte bo tillsammans om underhållsstöd ska kunna betalas ut. Det finns inte något krav på att föräldrarna ska ha levt isär under en längre period för att rätten till underhållsstöd ska inträda (prop. 1995/96:208, s. 81).

Ett barn har rätt till underhållsstöd om det bor varaktigt och är folkbokförd hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (18 kap. 7 § SFB). I dessa fall har det ingen betydelse för rätten till underhållsstöd om föräldrarna bor tillsammans (prop. 1995/96:208, s. 82).

5.2.1 Föräldrarna bor tillsammans trots skild folkbokföring

Barnets föräldrar bör i första hand anses bo tillsammans om de enligt folkbokföringslagen (1991:481) (FbL) ska vara folkbokförda på samma adress. Normalt kan man därför utgå från den faktiska folkbokföringen (prop. 1995/96:208, s. 81).

Med stöd av 12 § FbL kan Skatteverket i vissa fall folkbokföra "bostadslösa" personer på den adress som de har störst anknytning till, till exempel om personen är hemlös, vägrar medverka till utredningen av boendet eller om posten är ställd till den fastigheten. Det är ett alternativ till att Skatteverket registrerar kommunen som folkbokföringsort (tidigare registrerades församlingen) (prop. 2012/13:120 Folkbokföringen i framtiden, s.85). Det kan till exempel innebära att en bidragsskyldig blir folkbokförd på samma adress som boföräldern utan att faktiskt bo där. Om boföräldern kan visa varför den bidragsskyldiga föräldern är folkbokförd på samma fastighet, kan det vägas in i Försäkringskassans bedömning.

En person som däremot tillbringar dygnsvilan på växlande orter på grund av arbetsförhållanden folkbokförs vanligen enligt huvudregeln, det vill säga där personen har sin egentliga hemvist (prop. 2012/13:120, s.85). Det kan alltså finnas situationer där en förälder regelmässigt tillbringar sin dygnsvila hos familjen, men ändå är folkbokförd någon annanstans. I dessa fall bör föräldrarna anses bo tillsammans och då kan underhållsstöd inte betalas ut (prop.1995/96:208, s. 81).

Det kan också vara så att folkbokföringsfastigheten är densamma, men föräldrarna bor i skilda lägenheter i ett flerfamiljshus. Då ska underhållsstöd kunna lämnas (prop. 1995/96:208, s. 81).

5.2.2 Den som ansöker om eller den som underhållsstöd betalas ut till har bevisbördan

När barnets föräldrar är folkbokförda på samma adress ska de anses bo tillsammans. Det är den som ansöker om underhållsstöd eller som stödet betalas ut till som ska visa att detta är fel (18 kap. 3 § SFB).

Föräldrar som är gifta med varandra ska anses bo tillsammans även om de inte är folkbokförda på samma adress. Även i den här situationen är det den som ansöker om underhållsstödet eller som stödet betalas ut till, som ska visa att de inte bor tillsammans (18 kap. 3 § SFB).

Om det kommer fram andra omständigheter som gör det sannolikt att föräldrarna bor tillsammans, måste den som ansöker om eller får underhållsstöd visa att de inte gör det (18 kap. 3 § SFB).

Genom den här lagkonstruktionen är det alltså föräldern, eller vid förlängt underhållsstöd, den studerande, som ska bevisa att de inte bor tillsammans. Om Försäkringskassan får upplysningar som visar att det är sannolikt att de sökande bor tillsammans, ska Försäkringskassan begära att sökanden kommer in med uppgifter så att rätten till underhållsstöd kan utredas (prop. 1995/96:208, s. 84).

5.2.3 När ska en bidragsskyldig anses bo tillsammans med familjen?

Att föräldrar lever på skilda håll under ibland till och med ganska långa perioder innebär inte alltid att sammanlevnaden kan anses ha brutits. FÖD har i två rättsfall, FÖD 1989:42 och FÖD 1983:6, prövat om en bidragsskyldig ska anses bo tillsammans med sitt barn.

Rättsfall

En bidragsskyldig förälder var intagen på kriminalvårdsanstalt i ett år och tre månader. Strafftiden var så pass lång att föräldrarna inte kunde anses bo varaktigt tillsammans. Den intagna föräldern fullgjorde inte sin underhållsskyldighet. Bidragsförskott kunde betalas ut. (FÖD 1989:42)

Rättsfall

En bidragsskyldig förälder var utländsk medborgare. Han fullgjorde en ettårig militärtjänstgöring i hemlandet. Under denna tid ansågs han bo varaktigt tillsammans med sin son i Sverige och bidragsförskott beviljades därför inte. (FÖD 1983:6)

5.2.4 Barnets boende

Även om ett barn är folkbokfört hos en förälder kommer ibland frågan upp om barnet bor varaktigt tillsammans med henne eller honom. Det sker bland annat när barnet på grund av studier bor på annan ort än den där boföräldern är bosatt.

Som exempel på problematiken kring begreppet "varaktigt bor" finns tre avgöranden av Försäkringsöverdomstolen (FÖD). Det är FÖD 1988:2, FÖD 1990:21 och FÖD 1993:7 och ett avgörande från Regeringsrätten, RÅ 2008 ref. 80 mål 171-2005.

Folkbokföringsadressen är i de allra flesta fall samma som den där barnet bor varaktigt, men i praktiken kan barnet bo någon annanstans (prop. 1995/96:208, s. 82).

Rättsfall

I avgörandet FÖD 1988:2 gick ett barn i årskurs 3 på en 4-årig teknisk utbildning. Familjen flyttade till en annan ort och barnet folkbokfördes där tillsammans med den övriga familjen. Barnet fortsatte skolgången i den skola som hon påbörjat utbildningen i. Hon fick även en lägenhet på skolorten. Motsvarande utbildning fanns i närheten av föräldrahemmet, men barnet ville fullfölja utbildningen på samma skola.

Barnet beviljades studiehjälp i form av inackorderingstillägg. Enligt studiestödsförordningen anses en studerande som har rätt till inackorderingstillägg inte ha brutit sambandet med föräldraekonomin. FÖD bedömde att barnet hade rätt till bidragsförskott trots att det faktiskt inte bodde tillsammans med en av föräldrarna. Vid bedömningen av rätten till förlängt bidragsförskott för studerande ansåg FÖD att man måste ta hänsyn till de riktlinjer som varit vägledande för utformningen av reglerna för studiestöd. Skilda bedömningar i bosättningsfrågan skulle leda till svårförståeliga resultat och motverka syftet med den samverkan som finns mellan de olika ekonomiska stödformerna för de studerande och deras föräldrar.

Att barnet hade kunnat få motsvarande utbildning nära föräldrahemmet kunde enligt domstolen därför inte läggas till grund för att vägra förlängt bidragsförskott.

Inackorderingstillägg kan också beviljas av kommunen enligt samma riktlinjer och kan då styrka sambandet med familjeekonomin.

Det blir allt vanligare att även grundskolestuderande går i skola på annan ort. Ofta rör det sig om så kallade friskolor som finansieras genom kommunala bidrag från barnets hemkommun. Barnet ska då vara folkbokfört hos boföräldern och inackorderingstillägg betalas vanligtvis inte ut. I dessa fall anses barnet varaktigt bo hos boföräldern.

Rättsfall

Regeringsrätten bedömde att en 15-årig flicka inte bott varaktigt hos sin mamma som hon var folkbokförd hos, när hon faktiskt bodde hos sina morföräldrar. Flickan, som var folkbokförd hos sin mamma, bodde hos sina morföräldrar under ett års tid. Mamman fick under denna tid underhållsstöd.

Regeringsrätten framhöll att folkbokföringen normalt är en utgångspunkt för bedömningen av var ett barn ska anses varaktigt bosatt. Men när det står klart att folkbokföringen inte överensstämmer med den faktiska bosättningen ska bedömningen göras med hänsyn till barnets anknytning till boföräldrarnas hem och ekonomi. Utredningen visade att flickan flyttat direkt till morföräldrarna efter att ha varit bosatt hos pappan. Det var inte utrett att mamman skulle ha svarat för dotterns försörjning på sådant sätt att dottern kunde anses varaktigt bosatt hos modern. Flickan hade således inte rätt till underhållsstöd för den aktuella tiden. (RÅ 2008 ref. 80)

När barnet försvunnit eller förts bort

Det kan bli aktuellt att bedöma om en förälder har fortsatt rätt till underhållsstöd om barnet förs bort eller försvinner, till exempel i samband med en naturkatastrof. Detta eftersom det finns ett strikt krav på att barnet ska bo varaktigt hos boföräldern, vilket beror på att underhållsstödet ska täcka den bidragsskyldiges del av barnets försörjning (17 kap. 3–4 §§ SFB).

Försäkringskassan har ett rättsligt ställningstagande (FKRS 2006:8) om hur barnets rätt till underhållsstöd påverkas i de här situationerna. Ställningstagandet berör även situationen när Försäkringskassan betalar ut underhållsstöd vid växelvist boende.

Rättsligt ställningstagande (FKRS 2006:8)

När ska varaktigt boende anses ha upphört om ett barn försvinner i samband med en naturkatastrof eller under andra liknande omständigheter?

När ett barn försvunnit ska utbetalningen av underhållsstöd innehållas interimistiskt. Om utredningen visar att omständigheterna är sådana att det är sannolikt att barnet inte kommer tillbaka, ska slutligt beslut om indragning fattas. Visar utredningen att det är mera sannolikt att barnet kan komma tillbaka ska underhållsstödet fortsatt innehållas interimistiskt. Om barnet inte kommit tillbaka inom tre månader ska det interimistiska beslutet ersättas med ett slutligt beslut.

När ska varaktigt boende anses ha upphört när barnet förts bort av den andra föräldern?

När ett barn förts bort och bor med den tidigare bidragsskyldiga föräldern, och han eller hon är vårdnadshavare för barnet, ska underhållsstödet dras in. Om barnet förts bort från en förälder som är ensam vårdnadshavare och han eller hon agerar för att få tillbaka barnet ska underhållsstödet i stället hållas inne interimistiskt. Om barnet inte kommit tillbaka inom tre månader ska det interimistiska beslutet ersättas med ett slutligt beslut.

5.3 Vårdnadshavare i Sverige

En förutsättning för att få underhållsstöd är att boföräldern är vårdnadshavare, antingen ensam eller tillsammans med den förälder som är bidragsskyldig. En eller två särskilt förordnade vårdnadshavare kan också ha vårdnaden om barnet. Se även kapitel 2 om vårdnad.

5.3.1 Utredning om identitet och vårdnadsförhållande

Normalt framgår identitet och vårdnadsförhållanden för föräldrar och barn av folkbokföringen. När ett barn är fött utomlands och den bidragsskyldiga föräldern bor utomlands uppstår ibland frågan om befintliga uppgifter är korrekta.

Försäkringskassan kan normalt godta Skatteverkets bedömning av var barnet ska vara folkbokfört. Det går emellertid inte att säga att Skatteverkets bedömning i folkbokföringsfrågan har någon egentlig prejudiciell verkan. Detsamma gäller vid andra bedömningar som Försäkringskassan har att göra i ärenden om underhållsstöd och även i andra ärenden inom Försäkringskassans verksamhetsområde (Justitieombudsmannen [JO] beslut, dnr 5368-2006).

Detta innebär att Försäkringskassan inte är bunden av folkbokföringsuppgifterna, utan om så behövs, ska utreda ärendet och begära in handlingar som styrker identitet och vårdnad. Det är den sökande föräldern som ska skaffa fram handlingarna. Det är viktigt att rätt bidragsskyldig är registrerad.

Handlingar som styrker identitet och vårdnadsförhållanden kan vara:

- Födelsebevis
- Faderskapsbekräftelse
- Domar, avtal eller beslut som rör vårdnad
- Domar, avtal eller beslut om underhållsbidrag
- Giftermåls- eller skilsmässohandlingar.

Dessa handlingar finns att få i de flesta länder, men det finns vissa undantag när det pågår krig eller naturkatastrofer.

Metodstöd – utredning om identitet och vårdnadsförhållanden

Om det inte går att få fram officiella handlingar är det viktigt att Försäkringskassan begär så mycket uppgifter som möjligt från boföräldern.

Exempel på frågor som kan ställas till boföräldern:

- Har föräldrarna varit gifta eller sammanboende?
- När och var föddes barnen?
- När och var bodde hela familjen tillsammans?
- När träffades familjen senast?
- Finns anhöriga som kan bekräfta uppgifter som lämnas?

Försäkringskassan bedömer sedan trovärdigheten i de lämnade uppgifterna och tar ställning till barnets rätt till underhållsstöd.

Boföräldern är skyldig att medverka till att skäligt underhållsbidrag blir fastställt om inte sådant redan finns (19 kap. 30 § och 110 kap. 13 § SFB). För att underhållsbidrag ska kunna fastställas eller drivas in i utlandet krävs att Försäkringskassan får uppgifter om den bidragsskyldiga föräldern och var han eller hon finns. Om det inte finns aktuella uppgifter är det viktigt att boföräldern lämnar all information han eller hon har eller kan skaffa fram om var den andra föräldern befinner sig.

Sådana uppgifter kan vara:

- Samtliga namn
- Födelseort
- Senast kända adress
- Tidigare adresser
- Telefonnummer
- Arbetsplats, arbetsgivare
- Tidigare arbetsgivare.

5.3.2 Blivande adoptivförälder

En person som med socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn för att adoptera det, likställs med en förälder som har vårdnaden om ett barn om barnet inte är svensk medborgare och inte är bosatt här i landet när personen får barnet i sin vård (2 kap. 15 § och 17 kap. 6 § SFB). Underhållsstöd kan alltså betalas ut även innan det finns beslut om adoptionen.

5.3.3 Förlängt underhållsstöd

Barn som har fyllt 18 år och som därmed saknar vårdnadshavare, kan få förlängt underhållsstöd om det bor med en av föräldrarna eller med någon som var särskilt förordnad vårdnadshavare (jfr 18 kap. 2 och 7 p. 2 §§ SFB). Barnet behöver inte ha bott med förälder eller särskilt förordnad vårdnadshavare innan barnet fyllt 18 år för att kravet om bosättning enligt 18 kap. 2 § SFB ska anses vara uppfyllt.

5.4 Utländska vårdnadsavgöranden m.m.

I de fall som en konvention eller förordning inte reglerar vilka avgöranden som kan godkännas i Sverige, är huvudregeln att utländska avgöranden om vårdnad om barn anses sakna rättsverkan i Sverige (Gösta Walin, Föräldrabalken och internationell föräldrarätt, fjärde uppl. 1986, s. 559). Nedan beskrivs de förordningar och konventioner som reglerar om ett utländskt avgörande kan erkännas i Sverige.

5.4.1 Bryssel II-förordningen

Europeiska unionens råd har antagit rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000, Bryssel II-förordningen. Förordningen trädde i kraft den 1 augusti 2004. Den gäller i förhållandet mellan EU:s medlemsländer med undantag för Danmark.

Till skillnad från den tidigare förordning 1347/2000 omfattar Bryssel II-förordningen alla avgöranden om föräldraansvar, inklusive åtgärder för att skydda barnet, oberoende av eventuell anknytning till ett äktenskapsmål.

I förordningen definieras vad som menas med föräldraansvar. Med det menas alla rättigheter och skyldigheter som en fysisk eller juridisk person har för ett barn eller dess egendom genom en dom, på grund av en lag eller genom en överenskommelse med rättslig verkan. Föräldraansvar omfattar bland annat vårdnad och umgänge (artikel 2.7 i Bryssel II-förordningen).

Förordningen gäller civilrättsliga förfaranden. Med civilrättsliga förfaranden jämställs även icke-judiciella förfaranden som är officiellt erkända i ett medlemsland. Som exempel kan nämnas när vårdnad och umgänge regleras genom avtal som godkänns av sociala myndigheter. Detta är möjligt i såväl Sverige som Finland.

Bryssel II-förordningen bygger på att domar fastställda i ett medlemsland ska erkännas i de andra medlemsländerna utan något särskilt förfarande. Att en utländsk dom erkänns innebär att den jämställs med och får samma rättsverkningar som motsvarande svenskt avgörande.

5.4.2 Avgöranden som inte ska godkännas

Ett avgörande om vårdnad och umgänge som har meddelats utan att barnet har fått möjlighet att komma till tals, ska inte erkännas om det strider mot reglerna i det land där det görs gällande. Detsamma gäller ett avgörande som har meddelats i någons frånvaro, om denne inte har delgivits stämningsansökan i tillräckligt god tid. Ett avgörande ska heller inte erkännas om det är oförenligt med ett senare avgörande som meddelats i antingen det medlemsland där domen görs gällande, i ett annat medlemsland eller i det icke-medlemsland där barnet har sitt hemvist (artikel 23 i Bryssel II-förordningen). En part som vill fastställa om ett avgörande ska erkännas eller inte kan ansöka om verkställbarhetsförklaring hos den tingsrätt som är behörig enligt 21 kap. 1 § FB. Före lagändringen som trädde i kraft den 10 januari 2015 var Svea hovrätt behörig domstol (artikel 21.3 i Bryssel II-förordningen samt lag [2008:450] med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen).

5.4.3 Bryssel II-förordningen har företräde

Förordningen ersätter alla gällande konventioner som ingåtts mellan två eller flera medlemsländer och som avser frågor som regleras i förordningen (artiklarna 59–63 i Bryssel II-förordningen).

Förordningen har således företrädde framför bland annat 1980 års konvention om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt återställande av vård av barn (Europarådskonvention). Företrädet gäller endast i förbindelserna mellan medlemsländerna.

Konventionerna gäller fortfarande beträffande frågor på vilka förordningen inte är tillämplig.

5.4.4 Norden

Mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige gäller en konvention som innehåller privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmyndarskap (1931 års nordiska äktenskapskonvention). Även frågor som har samband med dessa sakområden kan behandlas enligt den nordiska äktenskapskonventionen, till exempel vårdnad av barn.

Enligt Bryssel II-förordningen har Sverige och Finland rätt att avge förklaring om att den nordiska äktenskapskonventionen ska gälla även i fortsättningen. Sverige och Finland har avgivit förklaringar som innebär att konventionen gäller i stället för bestämmelserna i Bryssel II-förordningen (bilaga VI till förordningen).

5.4.5 Europarådskonventionen

Sverige tillträdde Europarådskonventionen i samband med att lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden med mera trädde i kraft. Huvudregeln är att ett avgörande om vårdnaden om barn, om umgänge med barn eller om rätten att ta vård om barn och som har meddelats i en stat som har tillträtt Europarådskonventionen, gäller även i Sverige. Med barn avses den som är under 16 år.

I vissa fall får ett sådant avgörande dock inte erkännas och verkställas här. Så är fallet till exempel om ett utländskt avgörande skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige i fråga om familj och barn (en regel om s.k. ordre public). Bestämmelsen är avsedd att tolkas restriktivt och användas endast i klara fall (prop. 1988/89:8 om olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden, s. 35 f.) Beträffande vilka länder som har tillträtt Europarådskonventionen, se bilaga 1.

5.4.6 Schweiz

I förhållande till Schweiz gäller särskilda regler i fråga om erkännande och verkställighet av bland annat vårdnadsavgöranden (lagen [1936:79] om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz).

Dessa regler innebär att sådana avgöranden gäller i Sverige under vissa förutsättningar och kan verkställas här. Eftersom både Sverige och Schweiz har tillträtt Europarådskonventionen gäller 1936 års lag och 1989 års lag vid sidan av varandra (prop. 1988/89:8 om olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden, s. 23).

5.4.7 Övriga länder

Utländska avgöranden i frågor om vårdnad erkänns inte utan stöd i lag (jfr NJA 1974 s. 629). Däremot har svenska domstolar i vissa fall prejudiciellt tillmätt ett utländskt avgörande betydelse, det vill säga lagt det till grund för sitt beslut om till exempel underhållsbidrag.

Att i princip alltid vägra att erkänna en utländsk dom om vårdnad skulle innebära att domen inte i något rättsligt hänseende, varken civilrättsligt eller utifrån offentlig-rättsliga aspekter, skulle kunna läggas till grund för svenska myndigheters beslut.

När det blir aktuellt att bedöma om en utländsk dom om vårdnad ska erkännas eller inte kan detta göras med ledning av artikel 23 i Bryssel II-förordningen.

Exempel

Ett utländskt föräldrapar är inte gifta med varandra. En domstol i deras hemland har beslutat att pappan ska få vårdnaden om barnet. Pappan och barnet flyttar till Sverige. Eftersom domen inte strider mot vare sig Bryssel II-förordningen eller principerna om barnets bästa som kännetecknar svenska vårdnadsavgöranden, anses pappan som vårdnadshavare vid bedömningen av rätten till underhållsstöd.

Om ett vårdnadsavgörande inte kan godkännas gäller svensk rätt vid bedömningen av rätten till underhållsstöd. Det innebär bland annat att om modern är ogift anses hon vara ensam vårdnadshavare för sitt barn. Är hon gift med eller skild från barnets pappa anses vårdnaden vara gemensam.

5.4.8 Avgörande om vårdnad saknas

Saknas ett utländskt avgörande om vårdnaden gäller svensk rätt vid bedömningen av rätten till underhållsstöd. Det innebär bland annat att om modern är ogift anses hon vara ensam vårdnadshavare för sitt barn. Är föräldrarna gifta eller har varit gifta anses vårdnaden vara gemensam för barnet.

Underhållsstöd kan endast lämnas om barnets boförälder bor i Sverige och om barnet är under 18 år krävs att boföräldern är vårdnadshavare för barnet.

5.5 Förlängt underhållsstöd

Ett barn som fyllt 18 år och inte är eller har varit gift har rätt till förlängt underhållsstöd om han eller hon bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag eller till studie-hjälp enligt 2 kap. studiestödslagen (1999:1395). Deltidsstudier och studier som omfattar kortare tid än åtta veckor ger inte rätt till förlängt underhållsstöd (18 kap. 6 § SFB). Läs mer om förlängt underhållsstöd i kapitel 8.

5.6 Barn hos särskilt förordnad vårdnadshavare

Ett barn har också rätt till underhållsstöd om det bor varaktigt och är folkbokfört hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare som bor här i landet. Om barnet fyllt 18 år måste det bo hos någon som var särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet när det fyllde 18 år. Barnet kan då få underhållsstöd i förhållande till båda föräldrarna (18 kap. 7 och 26 §§ SFB).

6 Undantag från rätten till underhållsstöd

Det här kapitlet beskriver situationer när underhållsstöd inte kan lämnas trots att vissa grundläggande förutsättningar för att få stödet är uppfyllda. Kapitlet beskriver bestämmelserna i 18 kap. 8–12 §§ SFB.

6.1 Medverkan till att fastställa faderskapet eller föräldraskapet

Ett barn har inte rätt till underhållsstöd om modern är boförälder och hon uppenbarligen utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet eller föräldraskapet till barnet fastställt (18 kap. 8 § SFB).

Begreppet föräldraskap i FB avser när modern är gift, registrerad partner eller sambo med en annan kvinna och den kvinnans föräldraskap ska fastställas genom bekräftelse eller dom (1 kap. 9 § FB). En förutsättning för att kunna fastställa föräldraskapet är att inseminationen har utförts enligt lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Fastställelse av moderskap omfattas alltså inte av 18 kap. 8 § SFB.

6.1.1 Föräldraskap vid assisterad befruktning

Tidigare har assisterad befruktning bara varit möjligt för kvinnor som är gifta eller sambo med en man. Från och med den 1 juli 2005 blev det möjligt för en kvinna som är partner, sambo eller gift med en annan kvinna att få barn genom assisterad befruktning på ett allmänt sjukhus i Sverige. Maken, partnern eller sambon ska då anses som barnets förälder, förutsatt att hon har samtyckt till befruktningen. I stället för faderskap fastställs föräldraskap för barnet. (Prop. 2004/05:137, s. 44)

Föräldraskapet ska inte gälla barn som kommit till genom assisterad befruktning utanför tillämpningen av lagen (1984:1140) om insemination och lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. Det handlar till exempel om insemination i egen regi eller utomlands. För dessa barn ska faderskapet fastställas precis som tidigare.

Föräldraskap genom värdmödraskap (surrogatmödraskap) är inte tillåtet i Sverige. Enligt FB anses den kvinna som fött barnet vara barnets mamma (1 kap. 7 § FB).

6.1.2 Faderskap eller föräldraskap när modern var ensamstående vid den assisterade befruktningen

Från och med den 1 april 2016 kan en ensamstående kvinna genomgå en insemination eller befruktning utanför kroppen enligt 6 eller 7 kap. lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Lagen ger en ensamstående kvinna samma möjlighet till assisterad befruktning inom svensk hälso- och sjukvård som gifta par, sambor eller registrerade partner. Skillnaden är att faderskap eller föräldraskap för barnet inte ska fastställas, och kvinnan blir därmed barnets enda rättsliga förälder (1 kap. 3 § FB). Det här gäller däremot inte om den assisterade befruktningen har skett exempelvis i egen regi eller vid en klinik utomlands. I dessa fall ska faderskapet fastställas (1 kap. 4 och 5 §§ FB). (Prop. 2014/15:127 s. 19 och 25)

Socialnämnden får lägga ner en påbörjad faderskaps- eller föräldraskapsutredning om det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har kommit till genom behandling inom svensk sjukvårds regi och att modern då var ensamstående kvinna (2 kap. 7 § FB).

6.1.3 Rekvisitet ”uppenbarligen” – Generös tolkning

För att underhållsstöd inte ska lämnas ska det vara fråga om mycket klara fall av vägran att medverka till att fastställa fader- eller föräldraskap. Bestämmelsen i 18 kap. 8 § SFB är densamma som gällde för bidragsförskott. Den praxis som bildats i fråga om vad som är ”giltigt skäl” kan därför tillämpas även på underhållsstödet. Eftersom syftet med regeln är att förhindra uppenbart missbruk, är det endast i undantagsfall som Försäkringskassan har anledning att tillämpa den. Med hänsyn till bestämmelsernas syfte måste tolkningen av bestämmelsen vara mycket generös i förhållande till boföräldern (Socialutskottets betänkande 1975/76:37 med anledning av prop. 1975/76:116 Förslag om ändrad administration av bidragsförskott m.m., s. 18 och prop. 1995/96:208 s. 83).

6.1.4 Socialnämndens medverkan

Socialnämnden är skyldig att försöka utreda vem som är far eller förälder till ett barn som är bosatt i Sverige och att se till att faderskapet eller föräldraskapet fastställs (2 kap. 1 och 8 a §§ FB).

6.1.5 Samarbete med socialnämnden

Det kan hända att faderskapet eller föräldraskapet inte är fastställt när en ansökan om underhållsstöd lämnas in till Försäkringskassan. Genom att kontakta socialnämnden kan Försäkringskassan få uppgift om moderns inställning till att medverka till att faderskapet eller föräldraskapet fastställs.

Om modern inte medverkar måste Försäkringskassan noggrant pröva hennes skäl. Det är därför nödvändigt med ett nära samarbete och samråd mellan Försäkringskassan och socialnämnden (prop. 1975/76:116 med förslag om ändrad administration av bidragsförskott m.m. s. 32).

Om socialnämnden till exempel har beslutat att lägga ned ett faderskaps- eller föräldraskapsärende med stöd av FB, kan Försäkringskassan ta ledning av deras beslut vid bedömningen av om modern medverkat.

Försäkringskassan ska inte kräva att modern medverkar till att fastställa faderskapet eller föräldraskapet i de fall som socialnämnden beslutar att inte påbörja en utredning eller lägger ner en pågående utredning med stöd av 1 kap. 3 § FB, alltså när en ensamstående kvinna genomgått assisterad befruktningen enligt svensk lag. Barnet har i det här fallet rätt till underhållsstöd om övriga förutsättningar är uppfyllda (prop. 2014/15:127 s. 20).

6.1.6 Uppgiftsskyldighet

Kommunala myndigheter är skyldiga att lämna de uppgifter som behövs för att lagen ska kunna tillämpas (110 kap. 31 § SFB).

6.1.7 Giltigt skäl att inte medverka

Det kan vara svårt att bedöma när en moder har giltigt skäl att inte medverka till att få faderskap eller föräldraskap fastställt.

Giltigt skäl kan till exempel vara att modern vägrar uppge faderns namn på grund av rädsla för att hon eller barnet ska misshandlas eller utsättas för hotelser av olika slag. FÖD har i ett par mål prövat denna fråga (FÖD 1987:39, FÖD 1992:9 och FÖD 1986:56).

Rättsfall

Bidragsförskott var beviljat och faderskapsutredningen pågick. Försäkringskassan kontaktade socialnämnden och fick veta att mamman vägrade att uppge pappans namn, eftersom hon ansåg att pappan var psykiskt sjuk och kunde vara farlig för hennes och barnets säkerhet. Bidragsförskottet drogs in. Socialnämnden beslutade att lägga ner faderskapsutredningen med stöd av FB. En fortsatt utredning eller rättegång bedömdes vara till men för barnet, eftersom mamman skulle utsättas för påfrestningar, som kunde innebära fara för hennes psykiska hälsa. Mamman ansökte på nytt om bidragsförskott. Försäkringskassan avlog hennes ansökan. Mamman och RFV överklagade. FÖD fann att mamman hade rätt till bidragsförskott på grund av att hon haft giltigt skäl att inte medverka till att faderskapet fastställdes. (FÖD 1987:39)

Rättsfall

En mamma hade i sina kontakter med socialförvaltningen uppgett att hon under inga omständigheter kunde tänka sig att uppge pappans identitet. Anledningen var att han i så fall skulle göra allt för att "psyka ner" henne. Socialförvaltningen hade vilandeförklarat faderskapsärendet. Försäkringskassan avlog hennes ansökan. Motiveringen var att de uppgivna omständigheterna inte kunde anses vara tillräckliga skäl för att kunna låta bli att medverka till att få faderskapet fastställt.

Mamman överklagade beslutet och anförde att hennes beslut berodde på att det fanns tydligt uttalade hotelser om psykisk press från pappans sida. I samband med överklagandet framförde hon sin rädsla för psykiskt och fysiskt våld från pappan. Han hade hotat henne och dottern om hon lämnade ut hans namn. På grund av sin rädsla hade hon bytt lås på bostaden. När hon blev gravid ville han även tvinga henne att göra abort, men hon vägrade. Faderskapsutredningen var inte nedlagd när överklagandet prövades.

Bidragsförskott beviljades eftersom det inte framkommit några omständigheter som tydde på att det var fråga om något uppenbart missbruk av förmånen. Det fanns inte något som tydde på att modern uppenbarligen utan giltigt skäl underlåtit att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet fastställt. (FÖD 1992:9)

En ensamstående kvinna som skaffar barn genom insemination utomlands, och har förbundit sig att inte efterforska donatorns identitet anses ha giltigt skäl att inte medverka till att faderskap fastställs (RR-dom 7262-1999 är refererad RÅ 2002 ref. 3).

Vad som sägs i rättsfallet om fastställande av faderskap gäller på motsvarande sätt för föräldraskap.

Rättsfall

En ensamstående mamma ansökte om bidragsförskott hos Försäkringskassan till ett barn som kommit till genom insemination i Danmark med anonym donator. Vid tillfället var inte insemination tillåten för ensamstående i Sverige.

Regeringsrätten konstaterade att mamman före inseminationen förbundit sig att inte efterforska donatorns identitet, vilket var en förutsättning för inseminationen och att det inte torde vara möjligt att fastställa faderskapet till barnet. Det rörde sig enligt Regeringsrätten inte om något sådant missbruk av bidragsförskott som sägs i lagen – att vårdnadshavaren utan giltigt skäl underlåter att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskap fastställt. I domen betonades lagens allmänna syfte – att ge ekonomiskt stöd till barn som bor tillsammans med endast en förälder. Regeringsrätten fann alltså inte att mammans handlande skulle anses innefatta ett sådant missbruk av förmånen som avsågs i lagen om bidragsförskott. (RÅ 2002 ref. 3)

En annan situation där modern kan ha giltigt skäl att inte medverka är när hon befarar att barnet riskerar att kidnappas om faderskapet fastställs.

Rättsfall

En mamma ville inte uppge vem som var pappa till barnet när hon ansökte om bidragsförskott. Hon var rädd för att pappan, som är egyptisk medborgare och bosatt i hemlandet, skulle komma till Sverige och kidnappa barnet. Om faderskapet fastställdes skulle barnet få dubbelt medborgarskap och därmed kunna skrivas in i pappans pass. Så länge faderskapet inte var fastställt kunde pappan inte föra ut barnet ur Sverige. Mamman ansåg att risken för kidnappning av barnet var så stor att hon hellre avstod från bidragsförskottet än uppgav hans namn. Bidragsförskott betalades ut, eftersom det inte var fråga om något uppenbart missbruk. (FÖD 56-1981)

6.1.8 Inte giltigt skäl att inte medverka

Att en moder inte vill uppge faderns namn för att hon vill "skydda" honom har i praxis inte accepterats som ett giltigt skäl att vägra medverka i en faderskapsutredning.

Rättsfall

En dansk medborgare hade ansökt om bidragsförskott. Hon vägrade att uppge pappans namn, med motiveringen att hon av dansk myndighet befriats från att uppge hans namn. Den danska myndigheten ansåg i sitt beslut att ett fastställande av faderskapet skulle kunna skada hans äktenskap och familj. Att mamman befriats av den danska myndigheten från att uppge pappans namn var inte giltigt skäl för att vägra medverka till att få faderskapet fastställt. Bidragsförskott beviljades inte. (FÖD 1982:13)

6.2 Betalning av underhåll

Ett barn har inte rätt till underhållsstöd om det finns anledning att anta att den bidragsskyldiga föräldern i rätt ordning betalar ett underhåll med minst det belopp som skulle betalas ut som underhållsstöd till barnet (18 kap. 9 § SFB).

Underhållsstöd lämnas inte heller om det finns anledning att anta att den bidragsskyldiga föräldern på något annat sätt ser till att barnet får motsvarande underhåll.

6.2.1 Underhållsbidrag

Underhållsbidrag ska betalas i förskott per kalendermånad (7 kap. 7 § FB). Förfalldagen blir då i regel den sista dagen i månaden före den månad som underhållsbidraget avser. Exempelvis ska underhållsbidraget för februari alltså vara mottagaren till handa senast den 31 januari.

Parterna kan komma överens om andra betalningsperioder. Om underhållsbidraget ska betalas i form av ett engångsbelopp eller för en längre period än tre månader måste ett sådant avtal vara skriftligt och bevitnat av två personer. Är barnet under 18 år måste avtalet dessutom godkännas av socialnämnden för att vara giltigt. Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp ska betalas till nämnden (7 kap. 7 § FB).

Om det finns särskilda skäl får domstolen bestämma andra betalningsperioder än förskottsvis per månad (7 kap. 7 § FB).

Reglerna i FB innebär att det inte finns någon formföreskrift, till exempel att avtalet ska vara skriftligt, när underhållsbidraget ska betalas enligt huvudregeln. Du kan läsa mer om detta i vägledning (2016:1) *Underhållsbidrag till barn*

6.2.2 I rätt ordning

I normalfallet finns inte en rätt till underhållsstöd om den bidragsskyldiga föräldern betalar underhållsbidraget direkt till boföräldern med ett belopp som motsvarar underhållsstödets nivå. Ett skäl att bevilja underhållsstöd trots detta är om den bidragsskyldiga föräldern inte betalar underhållsbidraget i rätt ordning, alltså oregelbundet.

För att avgöra när betalningarna ska anses vara oregelbundna, kan utsködningsbalkens (UB) regler om utmätning av underhållsbidrag vara vägledande. Utmätning av lön för underhållsbidrag kan göras om bidraget inte betalats eller om gäldenären inte betalat i rätt tid vid två eller flera tillfällen under de senaste två åren. Det ska även finnas anledning att tro att det kommer att upprepas. (7 kap. 6 § UB)

FÖD har i två ärenden funnit att bidragsförskott inte skulle ha beviljats (FÖD:s dom 1986-05-27, mål nr 2906/82:6 och FÖD:s dom 1985-10-23, mål nr 474/83:3).

Rättsfall

I det första avgörandet hade vårdnadshavaren ansökt om bidragsförskott med motiveringen att den bidragsskyldiga föräldern vid tre tillfällen betalat underhållsbidraget för sent och vid det sista tillfället med ett reducerat belopp. Försäkringskassans utredning visade att det endast var fråga om en mindre försening vid två tillfällen. Vid den tredje förseningen hade underhållsbidraget betalats via bank den första dagen i den månad bidraget avsåg. Den bidragsskyldiga föräldern hade endast betalat en del av underhållsbidraget, eftersom han tidigare erlagt en större summa som förskottsbetalning. När han fick veta att han inte hade rätt till detta avdrag betalade han resterande belopp. Bidragsförskott lämnades inte eftersom det endast rörde sig om två mindre förseningar och det inte fanns anledning att tro att det skulle komma att upprepas.

Rättsfall

I det andra avgörandet hade den bidragsskyldiga föräldern tillfällig vårdnad om ett barn. Vårnaden flyttades över till modern den 25 september. Först den 30 september fick den bidragsskyldiga föräldern ta del av domen. Den 1 oktober betalade han underhållsbidragen via postgiro. Gireringen bokfördes hos postgirot den 5 oktober. För november månad betalades underhållsbidraget först den 1 november, på grund av att vårdnadshavaren lämnat bristfälliga upplysningar om sitt checkkonto. Den bidragsskyldiga föräldern fick korrekta uppgifter under veckoslutet den 31 oktober–den 1 november och betalade underhållsbidragen den 1 november via postgiro. Betalningen bokfördes hos postgirot den 2 november. Bidragsförskott beviljades inte eftersom förseningarna var ursäktliga. Det fanns ingen anledning att tro att de skulle komma att upprepas.

6.3 Den bidragsskyldiga föräldern försörjer barnet på annat sätt

Underhållsskyldigheten till barn kan fullgöras på andra sätt än genom att betala underhållsbidrag. Barnets behov av underhållsbidrag kan till exempel tillgodoses genom ett bodelningsavtal, se nedan. Denna så kallade spärregel har kommit till för att förhindra att underhållsstöd lämnas till barn, vars försörjning redan är tryggad på ett sätt som är minst lika förmånligt som stödet.

Spärregeln kan tillämpas i de nedan nämnda situationerna (prop. 1964:70 Förslag till lag om bidragsförskott, s. 38–40).

6.3.1 Bodelning

I samband med bodelning av två makars giftorättsgods, kan den make som har vårdnaden om barnet tillskiftas egendom som tillgodoser barnets behov av underhåll, trots att ett löpande bidrag inte har fastställts. Exempel på det är att vårdnadshavaren får behålla makarnas villa och bor där med barnen utan att lösa ut den andra föräldern ur villan.

Något publicerat rättsfall där bestämmelsen har tillämpats vid bodelningsavtal finns inte.

6.3.2 Underhållsbidragen fördelas

Underhållsbidraget kan också fördelas så att vårdnadshavaren får ett relativt stort underhållsbidrag för egen del, medan underhållsbidraget till barnet eller barnen bestäms till ett lägre belopp eller inget alls. Det innebär inte att barnet går miste om sin försörjning. Ett skäl att fastställa ett högre underhållsbidrag till maken/makan kan vara att det är helt avdragsgillt ur skattehänseende för den bidragsskyldiga föräldern.

6.3.3 Barns underhåll har företräde

En grundläggande princip är att underhållsbidrag till barn har företräde framför underhållsbidrag till make (prop. 1978/79:12, s. 427).

Av detta följer att betalning av underhållsstöd har företräde framför underhållsbidrag till make eller maka. Har ett underhållsbidrag fastställts till make eller maka och boföräldern ansöker om underhållsstöd fastställer Försäkringskassan betalningsbeloppet enligt reglerna i SFB.

Om ett underhållsbidrag har fastställts till en make med ett belopp som enligt Försäkringskassans bedömning täcker såväl hans eller hennes som barnets eller barnens behov av underhållsbidrag kan ansökan om underhållsstöd avslås. Detta görs då på grund av att det är uppenbart att den bidragsskyldiga föräldern på något annat sätt ser till att barnet eller barnen får motsvarande underhåll (18 kap. 9 § SFB).

6.4 När en bidragsskyldig förälder betalat i rätt ordning till Försäkringskassan

Underhållsstöd lämnas inte till barnet om den bidragsskyldiga föräldern har betalat betalningsbeloppet i rätt ordning under minst sex månader i följd. Om det finns särskilda skäl kan underhållsstöd ändå lämnas för barnet (18 kap. 9 a § SFB). Detta gäller betalningsskyldighet enligt 19 kap. 16–18 och 21–27 §§ SFB, vilket innebär att Försäkringskassan även ska göra en prövning i de fall som betalningsbeloppet räknats fram genom en skälighetsbedömning enligt 19 kap. 21 § eller när den bidragsskyldiga föräldern fått tillgodoräkna sig ett avdrag enligt 22–25 §§ på grund av en nettoberäkning.

Lagstiftningen om underhållsstöd är en skyddslagstiftning som är avsedd att garantera barnet en rimlig försörjning om barnet inte får underhållsbidrag. Bestämmelsen i 18 kap. 9 a § SFB har kommit till för att öka andelen föräldrar som själva kommer överens om barnets försörjning. Det eftersom underhållsstöd från Försäkringskassan inte är avsett att vara det primära sättet för föräldrar att reglera underhållsskyldigheten på. En bidragsskyldig förälder som fullgör sin betalningsskyldighet till Försäkringskassan förutsätts i stället kunna betala underhåll i rätt ordning direkt till boföräldern. (Prop. 2014/15:145 s. 21 och 33–34)

Eftersom barn som bor och är folkbokförda hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare inte har samma förutsättningar är de undantagna från regeln. Det framgår av 18 kap. 7 § andra stycket SFB. (Prop. 2014/15:145 s. 33–34)

Om betalningsbeloppet är lägre än underhållsstödet för barnet i fråga och Försäkringskassan beslutar med stöd av 18 kap. 9 a § SFB att barnet inte längre har rätt till fullt underhållsstöd, kan barnet i stället ha rätt till utfyllnadsbidrag (18 kap. 21 § SFB och prop. 2014/15:145 s. 33).

6.4.1 Handläggning när Försäkringskassan ska inleda en prövning

Det är inledningsvis inte känt när bestämmelsen i 18 kap. 9 a § SFB kan bli aktuell i det enskilda ärendet. Det kan konstateras tidigast när sex månader har passerat. Eftersom det är Försäkringskassan som har informationen om hur och när den som är bidragsskyldig betalar sina betalningsbelopp är det Försäkringskassan som ansvarar för att påbörja en prövning av barnets fortsatta rätt till underhållsstöd. Försäkringskassan ska inleda en prövning i enlighet med 18 kap. 9 a § även om det redan vid den inledande genomgången av ärendet framgår att det finns särskilda skäl för att underhållsstöd ändå ska lämnas (prop. 2014/15:145 s. 39 och 61). Läs mer om de särskilda handläggningsbestämmelserna i kapitel 12, avsnitt 12.6.

Lagen gäller från och med den 1 april 2016 och Försäkringskassan räknar därför antalet betalningsbelopp som en bidragsskyldig betalar i rätt ordning efter den 1 april för att kunna avgöra tidpunkten när Försäkringskassan ska pröva barnets rätt till underhållsstöd (prop. 2014/15:145 s. 48). I praktiken är det tidigast inbetalningen som avser betalningsbeloppet för maj 2016 som kan räknas med, förutsatt att den inte räknas av på äldre fordringar hos Försäkringskassan.

Bestämmelsen säger att betalningarna ska göras i rätt ordning under minst sex månader i följd, vilket avser antalet kalendermånader som ska ha passerat. Om

betalningsbelopp som avser flera månader förfaller till betalning vid samma tillfälle ska Försäkringskassan betrakta det som endast en fullgjord inbetalning. Det kan till exempel vara när betalningsskyldigheten ändras eller fastställs retroaktivt.

Vid beslutstillfället ska Försäkringskassan även ta hänsyn till om den bidragsskyldiga föräldern har betalat de betalningsbelopp som förfallit till betalning under handläggningstiden (prop. 2014/15:145 s. 34). Det innebär att om han eller hon inte längre betalar i rätt ordning till Försäkringskassan är bestämmelsen 18 kap. 9 a § SFB inte längre tillämplig. Barnet har därför fortsatt rätt till underhållsstöd. Det kan vara en anledning till att Försäkringskassan utreder ett och samma ärende vid flera tillfällen.

Om det efter en indragning av underhållsstöd visar sig att föräldern inte fullgör sina skyldigheter när det gäller barnets underhåll, kan barnet lämna in en ny ansökan och ha rätt till underhållsstöd igen om förutsättningarna i övrigt fortfarande är uppfyllda. Om föräldern däremot fortlöpande betalar underhållet till boföräldern eller den studerande, kan det vid en ny ansökan bli aktuellt att med stöd av 18 kap. 9 § SFB inte lämna underhållsstöd. (Prop. 2014/15:145 s. 34)

6.4.2 Finns det särskilda skäl?

Bestämmelsen i 18 kap. 9 a § SFB är tänkt att omfatta de föräldrar som har faktiska möjligheter att själva hantera underhållet för sina barn. Men Försäkringskassan kan fortsätta att betala ut underhållsstöd i de fall där det finns särskilda skäl för det. Sådana skäl kan finnas i förhållande till både barnets, boföräldrarnas och den bidragsskyldiga föräldrarnas situation. (Prop. 2014/15:145 s. 35)

Särskilda skäl kan till exempel vara att boföräldern och barnet har skyddade personuppgifter eller att det finns en hotbild mot dem från den andra föräldern (prop. 2014/15:145 s. 60).

De särskilda skälen kan vara av olika dignitet och vissa av dem kan påverka bedömningen av om underhållsstödet ska dras in eller inte vid flera prövningstillfällen. Ett sådant prövningstillfälle kan vara att underhållsstöd tidigare har dragits in med stöd av 18 kap. 9 a § och att den bidragsskyldiga föräldern därefter regelmässigt betalat barnets underhåll för sent eller med ett för lågt belopp. De bristande betalningarna till boföräldern eller den studerande kan ha sin grund i en avsikt att förorsaka dessa personer olägenhet. Det kan vara ett särskilt skäl. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att det även kan handla om omständigheter som är utom den bidragsskyldiga föräldrarnas kontroll, såsom att han eller hon har drabbats av en sjukdom som påverkar förmågan att fullgöra betalningarna. (Prop. 2014/15:145 s. 60)

Det finns situationer när socialnämnden begärt att underhållsstödet ska betalas ut till nämnden eller annan lämplig person, för att pengarna på så vis ska användas för barnets bästa, se 18 kap. 19 § SFB. Försäkringskassan anser att det finns särskilda skäl enligt 18 kap. 9 a § SFB i dessa fall. Försäkringskassan anser även att när någon av föräldrarna har lämnat en förmedlingsfullmakt till socialförvaltningen, som gäller underhållsstödsärendet, kan det finnas anledning att på Försäkringskassans initiativ utreda särskilda skäl. Även när en förälder har en god man eller förvaltare kan det finnas särskilda skäl. Det särskilda skälet finns då i anledningen till varför föräldern har en god man eller förvaltare, inte i det faktum att föräldern har en god man eller förvaltare.

Ett annat särskilt skäl kan vara att den bidragsskyldiga föräldrarnas ekonomiska situation har blivit avsevärt försämrad i jämförelse med de taxerade inkomsterna som legat till grund för beräkningen av betalningsbeloppet. Det bör i sådana fall handla om att förmågan att för en tid framöver betala underhåll för sitt barn i praktiken är obefintlig. (Prop. 2014/15:145 s. 60)

Särskilda skäl på grund av konflikter, hot och våld

Om det finns en hotbild mot boföräldern eller barnet från den bidragsskyldiga föräldrarnas sida, kan det vara lämpligare att underhållsskyldigheten regleras genom underhållsstöd än genom underhållsbidrag. Det gäller också om det finns mycket infekterade konflikter föräldrarna emellan, som går ut över barnet och där ett samarbete mellan föräldrarna är utsiktslöst eller olämpligt. (Prop. 2014/15:145 s. 21)

Denna typ av särskilda skäl har prövats av kammarrätten i flera domar (KRNG 4656-17, KRNS 4331-17 och 4330-17 samt KRNU 214,18, se Domsnytt 2018:11) som visar att samarbetssvårigheter och konflikter mellan föräldrarna kan vara särskilda skäl. Även en hotbild mot den bidragsskyldige föräldern, eller risk för våld från boföräldern, kan vara särskilda skäl. Det spelar alltså ingen roll om det är den bidragsskyldige, boföräldern eller barnet som riskerar att utsättas för hot eller våld. Domarna visar också att det inte räcker med att ta upp konflikter eller våldssituationer som inträffade flera år tidigare. Det ska i sådana fall finnas en risk att sådana situationer uppstår på nytt, samt en påtaglig risk att föräldrarna inte kommer att kunna lösa underhållsfrågan själva.

I domarna har domstolarna hänvisat till prop. 2014/15:145 s. 32 där det framgår att det är föräldrarna som primärt är försörjningsskyldiga för sina barn och att lagstiftningen om underhållsstöd är ett skydd som ska garantera en rimlig försörjning till barn med föräldrar som inte lever tillsammans. Det bör alltså inte vara möjligt att "välja" underhållsstöd när det finns ekonomiska förutsättningar och möjlighet att komma överens om ett underhållsbidrag. (Prop. 2014/15:145 s. 32).

Vilken bevisning krävs?

Personen som hävdar att det finns särskilda skäl ska visa detta, även om Försäkringskassan kan få reda på sådana skäl, till exempel genom en egen utredning. Det finns dock inga formkrav på bevisningen, eftersom det kan vara fråga om komplicerade relationer mellan föräldrarna som i många fall inte finns dokumenterade. (Prop. 2014/15:145 s. 35) Men det är inte heller tillräckligt att en förälder endast påstår att en viss situation existerar. Om muntliga uppgifter lämnas och dessa är allmänt hållna, är det inte tillräckligt för att visa på att särskilda skäl föreligger (se KRNS 4330-17).

Om muntliga uppgifter är den enda bevisningen för särskilda skäl, så måste de dokumenteras utförligt för att det ska vara tydligt vad som har legat till grund för handläggarens bedömning. Se mer om dokumentation och motivering av beslut i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

6.4.3 Metodstöd – att tänka på vid kontakt med föräldrarna

Inför att Försäkringskassan ska fatta ett beslut om att ett barn inte längre har rätt till fullt underhållsstöd eller förlängt underhållsstöd, kan det finnas situationer när du har kontakt med någon av föräldrarna eller den studerande.

Utgångspunkten är att föräldrarna själva ska komma överens om barnets underhåll och hur betalningarna ska göras. Men det kan hända att föräldrarna vänder sig till Försäkringskassan för att man exempelvis saknar den andra förälderns kontaktuppgifter. För att veta hur du ska hantera de förvaltningsrättsliga krav som ställs på myndigheten, kan du vid samtalet ställa dig själv följande frågor:

- Är det föräldern som frågar efter uppgifter och kan det därför uppfattas som att föräldern ber om att ta del av en uppgift ur allmän handling?
- Gäller det en förälders samtycke till att Försäkringskassan ska lämna hans eller hennes kontaktuppgifter till den andra föräldern?

Beroende på svaret kan det alltså leda till olika krav på myndigheten, till exempel vad du ska dokumentera i ärendet.

När Försäkringskassan får en begäran om uppgift ur allmän handling måste du pröva om uppgiften kan lämnas ut. Först måste du bedöma om uppgiften är harmlös eller känslig att lämna ut. Därefter måste du pröva om föräldern eller någon närstående kan lida skada av att uppgiften lämnas ut till den andra föräldern. Vanligtvis är ett telefonnummer en harmlös uppgift som Försäkringskassan kan lämna ut. Däremot kan menprövningen innebära att uppgiften ändå inte lämnas ut. I kapitel 13–14 i vägledningen (2001:3) *Offentlighet och sekretess?* hittar du mer information om hur du gör en sådan prövning.

Samtycke innebär däremot att en enskild individ, helt eller delvis, själv kan samtycka till att sekretessbelagda uppgifter lämnas till någon annan. Det kan vara ett alternativ om en förälder uppger att han eller hon saknar den andra förälderns kontaktuppgifter och därför vill att Försäkringskassan förmedlar hans eller hennes kontaktuppgifter till den andra föräldern.

Samtycke kan lämnas både skriftligen eller muntligen. För att försäkra dig om att föräldern förstått innebörden av samtycket kan du ställa fråga: *Menar du att du lämnar ditt samtycke till att vi lämnar ut dina kontaktuppgifter till barnets andra förälder?*

Eftersom samtycket kan ges muntligt är det viktigt att Försäkringskassan dokumenterar vad samtycket omfattar och när det lämnades. Det ska tydligt framgå av journalanteckningen att det bara gäller samtycke till att Försäkringskassan lämnar ut telefonnummer till den andra föräldern och inget annat. Du kan till exempel skriva: *NN har sagt att han/hon samtycker till att Försäkringskassan lämnar ut hans/hennes telefonnummer till förälder xxxx.*

I kapitel 16 i vägledningen (2001:3) *Offentlighet och sekretess?* hittar du mer information om samtycke.

6.5 Vägran att begära underhållsbidrag

Underhållsstöd lämnas inte om boföräldern trots föreläggande utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till de åtgärder som begärs för att få ett underhållsbidrag fastställt (18 kap. 10 § SFB). Det gäller när den som är bidragsskyldig bor utomlands eller bor i Sverige och får lön från utlandet.

6.5.1 Boförälderns medverkan när bidragsskyldig bor utomlands eller får lön från utlandet

Om den bidragsskyldiga föräldern är bosatt utomlands eller bor i Sverige men har lön eller annan inkomst i eller från utlandet kan Försäkringskassan träda in i barnets rätt till underhållsbidrag upp till det belopp som motsvarar det underhållsstöd som har betalats ut (19 kap. 28 och 29 §§ SFB).

Boföräldern ska på begäran av Försäkringskassan lämna in en skriftlig handling om fastställt underhållsbidrag som kan ligga till grund för indrivning (19 kap. 30 § SFB).

Om underhållsbidrag inte är fastställt kan Försäkringskassan förelägga boföräldern att vidta eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag fastställt (19 kap 30 § SFB).

Försäkringskassan kan också förelägga boföräldern att vidta eller medverka till åtgärder för att fastställa ett underhållsbidrag som inte uppenbart understiger vad den bidragsskyldiga föräldern bör betala. Det gäller både om det inte finns något

fastställt underhållsbidrag och om ett befintligt underhållsbidrag bör ändras (19 kap. 30 § SFB).

Ett föreläggande ska vara skriftligt och innehålla information om vad Försäkringskassan begär av boföräldern och vad det innebär om boföräldern inte följer föreläggandet.

Om boföräldern eller barnet utan giltigt skäl låter bli att följa föreläggandet lämnas inget underhållsstöd eller så minskas underhållsstödet så att det motsvarar det fastställda underhållsbidraget (18 kap. 10,12 och 23 §§ SFB).

Har barnet fyllt 18 år gäller samma skyldigheter för barnet att medverka och vidta åtgärder som för boföräldern (19 kap. 31 § SFB).

6.5.2 Åtgärder för att få underhållsbidrag fastställt

Boföräldern kan ta initiativ till att få underhållsbidrag fastställt genom att vända sig till en advokat för att få hjälp med det. I Sverige kan underhållsbidrag fastställas genom att parterna träffar avtal med varandra eller genom att en domstol fastställer ett belopp. Boföräldern kan visa att han eller hon medverkar till att få ett underhållsbidrag fastställt genom att till exempel visa intyg från en advokat.

Om den bidragsskyldiga föräldern bor i ett EU-land kan underhållsbidraget också fastställas i avtal och vara indrivningsbart i det landet om Kronofogdemyndigheten bestyrker avtalet och utfärdar ett utdrag om officiell handling enligt EG 4/2009. Om den bidragsskyldiga föräldern bor i exempelvis USA eller Australien måste underhållsbidraget fastställas i domstol eller genom administrativa beslut.

Underhållsbidraget kan också fastställas i det land där den bidragsskyldiga föräldern bor. Inom ramen för internationella överenskommelser om indrivning av underhållsbidrag i gränsöverskridande ärenden är det möjligt att få underhållsbidrag fastställt i alla EU-länder, Norge, Island, Australien, USA och Nya Zeeland. Försäkringskassan är svensk centralmyndighet i enlighet med dessa konventioner och förordningar. Därför kan Försäkringskassan hjälpa boföräldern med en ansökan om att få underhållsbidrag fastställt i ett annat land.

Reglerna för underhållsskyldighet enligt FB och indrivning av underhållsbidrag i utlandet beskrivs i vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden – Försäkringskassan som centralmyndighet*.

6.5.3 Metodstöd – när är ett underhållsbidrag uppenbart för lågt?

Bedömningen av om ett underhållsbidrag är uppenbart för lågt måste göras med utgångspunkt i de regler som gäller för underhåll enligt FB. I praktiken är det sällan möjligt att exakt ange hur högt ett underhållsbidrag bör vara för att det ska kunna sägas stämma överens med FB:s regler.

Underhållsbidrag ska fastställas till ett skäligt belopp. Du som handläggare kan med hjälp av tjänsten *Beräkna underhållsbidrag* på Försäkringskassans webbsida räkna fram ett belopp som du sedan behöver kontrollera genom en allmän skälighetsbedömning (7 kap. 1 § första stycket FB, prop. 2004/05:116 Ett reformerat underhållsstöd, s. 68).

Spärregeln i SFB förutsätter att det fastställda underhållsbidraget uppenbarligen understiger vad den som är bidragsskyldig bör betala. Det innebär att det ska vara en klar avvikelse från vad som kan anses rimligt. En riktpunkt kan vara att det fastställda underhållsbidraget understiger det antagna med åtminstone en tredjedel (prop. 2004/05:116 s. 69).

För att ett för lågt underhållsbidrag ska påverka underhållsstödets storlek, ska orsaken till det låga underhållet kunna läggas boföräldern till last (18 kap. 23 §). En boförälder kan till exempel ha gått med på ett lågt belopp när underhållet fastställdes.

Föräldrar har enligt FB full avtalsfrihet om underhållsbidrag. De kan alltså själva avtala om underhållsbidragets belopp. Om föräldrarna är överens fastställer också en domstol underhållet utan någon som helst prövning. Vid en process i domstol är domstolen bunden vid föräldrarnas yrkanden och medgivanden. Domstolen gör ingen saklig prövning om parterna vid en process styrker varandras ekonomiska förhållanden och går med på varandras yrkanden. Om ett underhållsbidrag då blir för lågt, kan det läggas boföräldern till last. Om ett underhållsbidrag har fastställts efter saklig prövning av domstol och det inte har begränsats av boförälderns yrkanden, medgivanden eller vitsordanden, kan det inte läggas boföräldern till last.

6.5.4 Giltiga skäl att inte medverka

Boföräldern kan ha ett giltigt skäl att inte medverka om han eller hon visar att den andra föräldern inte går att få tag på. Det kan också vara så att boföräldern visar eller har uppgifter som gör det sannolikt att den andra föräldern inte längre lever (prop. 1995/96:208, s. 84).

Om det är klarlagt att den som är bidragsskyldig inte har ekonomisk förmåga att betala underhållsbidrag behöver boföräldern inte heller medverka till att bidrag fastställs.

Försäkringskassans ställningstagande FKRS 2017:04

Att boföräldern och barnet har skyddade personuppgifter eller att det finns en hotbild mot dem från den bidragsskyldiges sida kan utgöra giltigt skäl enligt 18 kap. 10 § socialförsäkringsbalken (SFB) för boföräldern att trots föreläggande enligt 19 kap. 30 § SFB inte vidta eller medverka till de åtgärder som begärs för att få ett underhållsbidrag fastställt.

6.6 Barn med barnpension eller efterlevandestöd

Underhållsstöd lämnas inte om barnet har rätt till barnpension eller efterlevandestöd efter en bidragsskyldig förälder (18 kap. 11 § SFB). Barnpension eller efterlevandestöd betalas ut till barn som förlorat en eller båda föräldrarna. Dessa förmåner regleras i 77 kap. SFB och handläggs av Pensionsmyndigheten.

Försäkringen för barn med en avliden förälder utvidgades när efterlevandepension och efterlevandestöd till barn tillkom år 2003. Efterlevandestöd är ett grundskydd för barn vars förälder eller föräldrar har avlidit. När efterlevandestödet konstruerades var utgångspunkten att barn till en avliden förälder i princip ska få samma ekonomiska grundskydd som barn till särlevande föräldrar får genom underhållsstöd. Som en konsekvens har ett barn till en avliden förälder inte rätt till underhållsstöd, eftersom hon eller han alltid kommer att få ett minimiskydd genom efterlevandestödet (prop. 2001/02:84 Anpassningar med anledning av övergången till reformerade regler för ålderspension, s. 99).

Ett barn som får barnpension eller efterlevandestöd efter en avliden förälder kan däremot få underhållsstöd i förhållande till den andra föräldern, om barnet bor hos en särskilt förordnad vårdnadshavare (18 kap. 7 § SFB).

6.6.1 Dödsfallsmånaden

Det finns inte rätt till underhållsstöd för dödsfallsmånaden om rätt till barnpension eller efterlevandestöd till barn finns för samma månad (18 kap. 11 § SFB). Det innebär att underhållsstöd som redan har betalats ut för dödsfallsmånaden ska räknas av när barnpension eller efterlevandestöd beviljas retroaktivt från och med dödsfallsmånaden (107 kap. 2 § SFB).

Ett barn har rätt till barnpension eller efterlevandestöd efter en avliden bidragsskyldig förälder från och med dödsfallsmånaden om föräldern inte hade pension vid dödsfallet. Om föräldern hade pension, har barnet rätt till barnpension eller efterlevandestöd månaden efter dödsfallet (77 kap. 14 § SFB).

I samband med att rätten till underhållsstöd upphör meddelar handläggaren Pensionsmyndigheten hur mycket underhållsstöd som betalats ut så att det går att göra avräkningen enligt bestämmelsen om sammanträffande av förmåner i 107 kap. 2 § SFB. Handlägningsrutiner för detta finns i manualen för underhållsstöd. Om underhållsstöd vid växelvist boende betalats ut till båda föräldrarna ska båda beloppen meddelas.

Exempel

Underhållsstöd betalas ut. Den bidragsskyldiga föräldern (ej pensionär) avlider den 16 maj. Barnet har rätt till barnpension eller efterlevandestöd enligt SFB från och med maj månad. I samband med den retroaktiva utbetalningen av barnpension eller efterlevandestöd räknas det underhållsstöd som betalats ut för tiden från och med maj månad av.

Exempel

Underhållsstöd betalas ut. Den bidragsskyldiga föräldern är pensionär. Han avlider den 16 maj. Barnet har rätt till barnpension eller efterlevandestöd enligt SFB från och med juni månad. Underhållsstöd kan betalas ut till och med maj månad. Avräkning ska göras för underhållsstöd för tid från och med juni månad.

6.6.2 Underhållsstöd eller efterlevandestöd när officiella dödsfalls- eller släktskapsdokument saknas

I vissa ärenden är det oklart om underhållsstöd eller barnpension/efterlevandestöd ska beviljas. Det handlar om ärenden där boföräldern uppger att den bidragsskyldiga föräldern är försvunnen eller avliden. Det kan ibland vara omöjligt att få in officiella dokument som styrker dödsfall och släktskap. Det handlar då ofta om länder där det pågår krig eller naturkatastrofer. Av 2 § RFFS 2002:33 om ansökan om pension och utbetalning av små pensionsbelopp framgår att i dessa fall kan i stället *annan utredning* än officiella dokument styrka dödsfall och släktskap. Om en förälder efter en sådan prövning bedöms vara avliden har barnet rätt till barnpension/efterlevandestöd. Anses det däremot inte styrkt avslår Pensionsmyndigheten ansökan. Då kan barnet i stället ha rätt till underhållsstöd.

När det kommer in en ansökan om underhållsstöd och det är oklart om den bidragsskyldiga föräldern lever eller inte, ska handläggaren kontrollera om det finns en ansökan eller ett beslut om barnpension eller efterlevandestöd. Det sker genom kontakt med Pensionsmyndigheten.

6.6.3 Metodstöd – handläggning när rätt till barnpension/efterlevandestöd kan finnas

I Pensionsmyndighetens vägledning (2010:4) *Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn* beskrivs handläggningen av ett ärende om barnpension eller efterlevandestöd till barn när det inte finns handlingar som styrker dödsfall och släktskap. Det är viktigt att ärendet handläggs på ett sådant sätt att barnet inte går miste om ersättning på grund av att det tar tid att besluta om rätten till efterlevandestöd. Pensionsmyndigheten upplyser därför den sökande om att han eller hon kan ha rätt till underhållsstöd om barnpension eller efterlevandestöd inte kan beviljas. Pensionsmyndigheten skickar också en ansökningsblankett om ansökan inte redan finns registrerad hos Försäkringskassan.

Försäkringskassan ska uppmana barnet eller föräldern att ansöka om barnpension eller efterlevandestöd när det finns uppgifter om att den bidragsskyldiga föräldern är eller kan antas vara avliden. Detta för att det är sannolikt att rätt till underhållsstöd inte finns eftersom efterlevandestöd är en minimiförmån som omfattar barn bosatta i Sverige och som mist en förälder (prop. 1999/2000:91 om efterlevandepension och efterlevandestöd för barn s. 112).

När ansökan kommer in till Försäkringskassan är det nödvändigt att avvakta med beslut till dess Pensionsmyndigheten gjort sin bedömning. På det sättet blir det möjligt för sökanden att få underhållsstöd retroaktivt för den tid utredningen om efterlevandestöd tagit.

När Pensionsmyndigheten fattat sitt beslut meddelar de sitt beslut till Försäkringskassan. Vid bedömning av rätten till underhållsstöd kan handläggaren ta ledning av den bedömning som gjorts i pensionsärendet.

6.7 Förlängt underhållsstöd

De undantag som gäller rätten till underhållsstöd som anges i 18 kap. 8–11 §§ gäller även för rätten till förlängt underhållsstöd. Det som gäller för medverkan till att få faderskap eller föräldraskap fastställt och medverkan till åtgärder för att få ett underhållsbidrag, gäller då barnet (18 kap. 12 § SFB).

7 Förmånstiden

I detta kapitel behandlas under vilka olika tidsperioder underhållsstöd kan betalas ut.

7.1 Rätten inträder

Underhållsstöd lämnas från och med månaden efter den månad som föräldrarna flyttat isär eller rätt till stöd annars uppkommit (18 kap. 13 § SFB).

Rätt till underhållsstöd finns från och med månaden efter det att förutsättningarna i 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § SFB är uppfyllda. I vissa situationer kan underhållsstöd inte lämnas trots att förutsättningarna enligt ovan nämnda lagrum finns. Se även i kapitel 4 i denna vägledning om undantag från rätten till underhållsstöd.

Exempel

Ansökan om underhållsstöd lämnas till Försäkringskassan den 15 maj. Föräldrarna flyttade isär den 28 april och pappan bor och är folkbokförd på en ny bostad. Barnet är folkbokfört hos mamman i den tidigare gemensamma bostaden. Underhållsstöd kan lämnas från och med maj månad.

Exempel

Barnet har bott växelvis hos båda föräldrar. Den 15 mars ansöker boföräldern om fullt underhållsstöd på grund av att barnet bor varaktigt endast hos denna sedan den 25 februari. Den bidragsskyldiga föräldern har inget att invända mot ansökan. Fullt stöd kan lämnas från och med mars månad.

7.1.1 Retroaktiv tid

Även om förutsättningarna i 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § SFB är uppfyllda kan underhållsstöd beviljas retroaktivt längst en månad tillbaka före ansökningsmånaden. Det framgår av 18 kap. 13 § SFB.

Exempel

Ansökan om underhållsstöd kommer in till Försäkringskassan den 31 maj. Föräldrarna flyttade isär den 20 februari. Barnet och mamman har varit folkbokförda på samma adress hela tiden. Underhållsstöd kan lämnas från och med april månad.

Exempel

Föräldrarna flyttade isär för mer än ett år sedan. Förutsättningarna i 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § SFB har därför varit uppfyllda sedan lång tid tillbaka. Den bidragsskyldige pappan har betalat underhållsbidrag direkt till vårdnadshavaren. Han betalade sista gången för barnet den 25 februari avseendet mars månad. Den 5 maj ansöker vårdnadshavaren om underhållsstöd eftersom hon inte fått något underhållsbidrag för april och maj. Underhållsstöd kan beviljas från och med april månad.

Exempel

Underhållsstöd i form av utfyllnadsbidrag betalas ut. I juni månad ansöker boföräldern om fullt underhållsstöd från och med april månad. Den bidragsskyldiga föräldern har inte betalat sedan sista februari. Fullt underhållsstöd beviljas från och med maj månad, det vill säga inte längre tillbaka än från och med månaden före ansökningsmånaden. Om ansökan lämnats under maj månad hade fullt underhållsstöd kunnat betalas ut från och med april månad.

7.1.2 Barnet flyttar mellan föräldrarna

Rätten till underhållsstöd tillkommer barnet. Det innebär att barnet endast har rätt till ett underhållsstöd per månad. Om det finns en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare kan rätt till underhållsstöd finnas i förhållande till båda föräldrarna.

Exempel

Ansökan om underhållsstöd kommer in i maj månad. Barnet flyttade den 1 maj från mamman till pappan och folkbokfördes på hans adress den 7 maj. Vårdnaden om barnet är gemensam. Underhållsstöd kan betalas ut till pappan från och med juni eftersom rätten till stöd uppkommit i maj. Eftersom barnet flyttade den 1 maj har mamman rätt till underhållsstöd för maj månad.

Exempel

Ansökan om underhållsstöd kommer in i maj. Barnet flyttade den 20 april från mamman till pappan och folkbokfördes på hans adress. Vårdnaden om barnet är gemensam. Utbetalning av underhållsstödet för maj har gjorts till mamman den 20 april. Pappan har rätt till underhållsstöd från och med maj månad. Frågan om återkrav mot mamman för utbetalningen den 20 april prövas.

Exempel

Barnet flyttar till pappan den 31 maj. Mamman är ensam vårdnadshavare för barnet. Underhållsstödet dras in från och med juni. Pappan får vårdnad om barnet gemensamt med mamman i juli månad och ansöker om underhållsstöd. Barnet folkbokförs hos honom i juli. Underhållsstöd kan beviljas till pappan från och med augusti månad.

7.2 Rätten upphör

Underhållsstöd lämnas till och med den månad under vilken barnet fyller 18 år eller till och med den månad under vilken rätten annars upphört (18 kap. 13 § SFB).

Exempel

Den bidragsskyldiga föräldern flyttar ihop med barnet och boföräldern den 31 juli. Rätt till underhållsstöd finns till och med juli.

Exempel

Den bidragsskyldiga föräldern flyttar ihop med barnet och boföräldern den 1 augusti. Rätt till underhållsstöd finns till och med augusti.

Exempel

Underhållsstöd betalas ut. Barnet fyller 18 år den 3 april. Rätt till underhållsstöd finns till och med april.

7.3 Förlängt underhållsstöd

Förlängt underhållsstöd kan lämnas från och med månaden efter det att den studerande har fyllt 18 år eller återupptagit studierna. Stödet lämnas tidigast från och med månaden efter den månad när föräldrarna flyttat isär eller rätt till stöd annars uppkommit. Dock inte för längre tid än en månad före ansökningsmånaden. Stödet betalas ut längst till och med juni månad det år barnet fyller 20 år (18 kap. 6 och 14 §§ SFB). Se även i kapitel 8 särskilt om förlängt underhållsstöd.

7.4 Barn som vårdas på det allmännas bekostnad

Underhållsstöd lämnas inte för en kalendermånad då barnet under hela månaden

- får vård på institution eller annars kost och logi på statens bekostnad
- bor i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
- vårdas i familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten (106 kap. 8 § SFB).

Den första punkten handlar om skolor, institutioner eller vårdinrättningar där barnet får sin dagliga omvårdnad och staten svarar för kostnaden.

Den andra punkten gäller barn som bor i familjehem eller bostad med särskild service enligt LSS.

Den tredje punkten avser med familjehem och hem för vård och boende ett enskilt hem, där barnet alltså bor i en vanlig familjemiljö.

För att placera ett barn i ett familjehem ska det finnas ett beslut från socialnämnden eller förvaltningsrätten. Socialnämndens beslut kan inte delegeras till en tjänsteman, eftersom nämnden också måste godkänna att hemmet tar emot ett barn.

Ett stödboende kan vara ett fristående placeringsalternativ eller fungera som utslussning efter att barnet fått annan vård utanför det egna hemmet. I första hand är alternativet avsett för unga i åldern 18–20 år, men om det finns särskilda skäl kan ett barn i åldern 16–17 placeras i ett stödboende. Även om placeringen kan innebära att barnet bor i en egen lägenhet, har socialnämnden fortsatt ett övergripande ansvar på motsvarande sätt som vid en placering i familjehem eller hem för vård och boende (HVB). (Prop. 2015/16:43 s. 36, 38 och 44)

Att barnet bor i ett jourhem, akuthem, nätverkshem eller liknande är i detta fall detsamma som att det "vårdas i familjehem inom socialtjänsten".

Med hem för vård och boende avses ett så kallat HVB-hem. I fråga om placering i ett HVB-hem räcker det med att socialtjänstens beslut är ett tjänstemannabeslut, eftersom ett HVB-hem redan tidigare har ett generellt godkännande om att ta emot barn. Om placeringen sker med stöd av LVU måste förvaltningsrätten ha beslutat om

vården. Ofta används HVB-hem i akuta situationer när ett barn måste omhändertas omedelbart.

Placeringen fortgår till dess det finns ett beslut om att den inte längre ska pågå.

7.4.1 Barn som vistas i det egna hemmet

Ett barn kan ha rätt till underhållsstöd trots att det finns ett beslut om vård som fortsatt gäller.

Rättsfall

Kammarrätten i Jönköping har behandlat frågan om rätten till underhållsstöd när barnet åter är varaktigt bosatt i det egna hemmet, samtidigt som beslutet om vård med stöd av LVU kvarstår. Kammarrätten fastställde att det inte finns något hinder mot att betala underhållsstöd till barnet. Anledningen är att boföräldrarnas hem inte kan anses vara ett sådant familjehem som avses i 106 kap. 8 § SFB (KRNJ mål nr 1147-13, domsnytt 2013:58 samt KRNS mål nr 8883-12).

7.4.2 Definitionen av familjehemsförälder

En familjehemsförälder är den som tar emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem. Ett familjehem kan enligt definitionen i 2 kap. 16 § SFB inte tillhöra barnets föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om barnet.

Om barnet har bott i familjehemmet under en längre tid och rotat sig där kan vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. De blir då särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 8 § FB). Överflyttningen av vårdnaden innebär att barnet inte längre får vård på statens eller socialtjänstens bekostnad såsom det avses i 106 kap. 8 § SFB.

Den eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna har inte någon försörjnings-skyldighet för barnet och barnet kan därför få underhållsstöd om de biologiska föräldrarna inte bidrar till underhållet. Eftersom kommunen får fortsätta att betala skälig ersättning för vården med stöd av 6 kap. 11 § SoL innebär det att både underhållsstöd och viss ersättning från kommunen kan komma att betalas ut för samma tid (prop. 2012/13:10 s. 89).

7.4.3 In- och utskrivningsmånad

Nämnda bestämmelse i 106 kap. 8 § SFB innebär att ett barn har rätt till underhållsstöd för den månad då han eller hon skrivs in eller ut från en institution. Barnet har också rätt till underhållsstöd för den månad han eller hon tas om hand för vård eller när vården upphör.

7.4.4 Ferievistelse

Vården ska anses pågå en hel månad även om barnet är hemma under helgerna. Om barnet vistas hemma under jul- och sommarferier betalas däremot underhållsstöd ut för de månader som barnet vistas i hemmet (4 § RFFS 1996:18).

Exempel

Ett barn är hemma under jullovet, som är från den 18 december till och med den 6 januari. Underhållsstöd betalas ut för december och januari.

Exempel

Ett barn är hemma en vecka i juni, två veckor i juli och en vecka i augusti. Underhållsstöd betalas ut för juni, juli och augusti.

7.4.5 Underrättelse till Försäkringskassan

Den nämnd som ansvarar för vården eller den som ansvarar för inrättningen ska genast underrätta Försäkringskassan när ett barn skrivs in eller ut (2 § USF).

7.4.6 Utbetalningen innehålls

När Försäkringskassan underrättas om att ett barn skrivits in för vård på det allmännas bekostnad ska utbetalningarna hållas inne från och med månaden efter den månad då barnet skrevs in (106 kap. 8 § SFB).

7.4.7 Underhållsstöd för barn som vårdas på det allmännas bekostnad

Om ansökan om underhållsstöd görs för ett barn som vårdas på det allmännas bekostnad kan underhållsstöd beviljas, men utbetalning ska inte göras för den perioden. Den som är bidragsskyldig ska informeras om att underhållsstöd inte betalas ut och att han eller hon tills vidare inte är betalningsskyldig till Försäkringskassan.

Enligt bestämmelserna i SoL kan boföräldern och den bidragsskyldiga föräldern bli skyldiga att bidra till kommunens kostnader för barnet i skälig utsträckning. Det innebär att socialnämnden får ta emot underhållsbidrag för barnet (8 kap. 1 § SoL). I praktiken innebär det att kommunen beräknar vardera föräldrarnas förmåga att bidra som om föräldern var betalningsskyldig enligt 19 kap. SFB (6 kap. 2 § socialtjänstförordningen [2001:937]).

8 Särskilt om förlängt underhållsstöd

Kapitlet behandlar kortfattat vad som gäller för rätten till underhållsstöd när barnet fyllt 18 år och fortfarande går i skolan.

8.1 Rätt till förlängt underhållsstöd

Ett barn som har fyllt 18 år och inte är eller har varit gift har rätt till förlängt underhållsstöd under den tid han eller hon bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag eller studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen. Underhållsstöd betalas ut längst till och med juni månad det år barnet fyller 20 år.

Anledningen till att barnet inte kan få förlängt underhållsstöd om han eller hon ingått äktenskap är att makar är underhållsskyldiga gentemot varandra (6 kap. 1 § ÄktB). Föräldrarnas underhållsskyldighet upphör därmed.

De regler som begränsar rätten till underhållsstöd och som beskrivs i kapitel 5 gäller också för det förlängda underhållsstödet. Det som gäller boföräldern gäller då i stället barnet. Det är barnet som ska medverka när faderskapet inte är fastställt eller när underhållsbidrag ska fastställas (18 kap.12 § SFB).

Studier som omfattar kortare tid än åtta veckor eller deltidsstudier ger inte rätt till förlängt underhållsstöd (18 kap. 6 § SFB).

Studiehjälp kan bestå av studiebidrag, extra tillägg och inackorderingstillägg. Så länge barnet bedriver studier som ger rätt till studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen har barnet rätt till förlängt underhållsstöd under vissa förutsättningar, men det finns inget krav att studiehjälp faktiskt betalas ut. I stället räcker det att barnet studerar på ett sätt som i och för sig berättigar till studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen (KRNG mål nr 5438-09).

8.1.1 Metodstöd – när CSN inte betalar ut studiehjälp

När Försäkringskassan tar emot en ansökan kan beslut i normalfallet fattas baserat på informationen om studiehjälp som tas emot per fil från CSN och presenteras under Serviceåtgärder i ÅHS. Men i vissa fall när CSN har nekat barnet studiehjälp ska Försäkringskassan utreda genom att

- kontakta CSN eller det myndiga barnet för att få ta del av beslutet om studiehjälp eftersom orsaken till avslaget framgår av motiveringen
- kontakta skolan där barnet är inskriven för att kontrollera tidsperioder och omfattning av studierna.

Ett exempel på en situation där barnet kan ha rätt till förlängt underhållsstöd trots att studiehjälp inte betalas ut är när CSN avslagit begäran om studiehjälp på den grunden att barnet endast har tillfälligt och inte permanent uppehållstillstånd. Om bedömningen är att barnet är försäkrat för bosättningsbaserade förmåner enligt SFB, bedriver studier som berättigar till studiestöd och att barnet har rätt till underhållsstöd, ska handläggaren bevaka ärendet eftersom eventuella impulser om avbrott i skolgången inte tas emot maskinellt i dessa fall. Det är även lämpligt att i kontakt med barnet informera om möjligheten att ansöka om studiehjälp från CSN när han eller hon får permanent uppehållstillstånd.

8.2 När rätten inträder

Förlängt underhållsstöd lämnas tidigast från och med månaden efter det att barnet fyllt 18 år eller har återupptagit studierna (18 kap. 14 § SFB).

Barnet ansöker själv, även om han eller hon ännu inte fyllt 18 år. Det framgår av 110 kap. 5 § SFB.

Även om ansökan har gjorts innan barnet fyller 18 år får beslut om underhållsstöd inte fattas innan barnet har fyllt 18 år, eller förutsättningarna annars är uppfyllda (jfr 18 kap. 2 och 6 §§ SFB). Enligt föräldrabalken har den bidragsskyldiga föräldern till och med sista dagen i 18-årsmånaden på sig att betala underhållsbidrag för kommande månad (7 kap. 7 § FB). Det är därför viktigt att beslutet i normalfallet fattas månaden efter att barnet fyllt 18 år. Så länge underhållet inte förfallit till betalning finns det grundad anledning att tro att föräldern kommer att betala i rätt ordning.

Bedömningen blir annorlunda om föräldern till exempel i samband med svar på kommunikering om ansökan säger att han eller hon inte kommer att betala underhåll till barnet. I en sådan situation finns det ingen anledning att avvakta 18-årsmånadens utgång. Men barnet måste fortfarande ha fyllt 18 år för att beslut ska kunna fattas. Har föräldern däremot inte hört av sig med anledning av kommunikeringen avvaktas 18-årsmånadens utgång (7 kap. 7 § FB, jfr 18 kap. 9 § SFB).

Om barnet har ansökt om utfyllnadsbidrag finns det inte anledning att vänta med beslutet till 18-årsmånadens utgång.

8.3 Studieavbrott

Ett barn kan ha rätt till studiehjälp både när hon eller han studerar under hel eller del av kalendermånad, medan underhållsstöd endast kan betalas ut för hela kalendermånader. Skillnaden innebär att barnet kan ha rätt till förlängt underhållsstöd trots att han eller hon gör ett avbrott i studierna under terminen. Det förutsätter att avbrottet inte pågår en hel kalendermånad eller längre.

Skolgången anses däremot pågå under skolbyten, ferier såsom sommar- och jullov eller om barnet inte kan delta i utbildningen på grund av sjukdom. Underhållsskyldigheten har då inte upphört (prop. 2000/01:134 s. 10 och 13).

Det finns tillfällen när det redan under utredningen kan konstateras att barnet har börjat studera igen. Om Försäkringskassan inte har fattat något slutligt beslut om stoppad utbetalning krävs ingen ny ansökan. Då kan det förlängda underhållsstödet fortsätta betalas ut med stöd av den tidigare ansökan, men barnet har rätt till förlängt underhållsstöd igen från och med månaden efter det att rätten återuppstod.

Eftersom ett beslut om att rätten till förmånen finns, upphör eller återuppstår endast tar ställning till kommande utbetalningar, ska underhållsstöd som redan betalats ut felaktigt krävas tillbaka enligt bestämmelserna om återkrav.

Ett uppehåll i skolgången innebär inte att rätten till förlängt underhållsstöd upphör slutgiltigt. När ett slutligt beslut fattats om att förmånen inte längre betalas ut och barnet sedan återupptar studierna kan barnet åter lämna in en ansökan om förlängt underhållsstöd (18 kap. 6 § SFB).

Skolgången anses återupptagen när barnet faktiskt har påbörjat skolgången igen, eller skulle ha gjort det om inte omständigheter som han eller hon inte kunnat råda över kommit emellan, till exempel sjukdom. Det är först när barnet börjat skolan och inte när barnet får antagningsbeskedet som behovet av underhåll uppstår (prop. 2000/01:134 s. 12). Får barnet till exempel antagningsbeskedet i juli och studierna börjar i augusti har han eller hon rätt till förlängt underhållsstöd från och med september. Det här förutsätter att Försäkringskassan bedömer att studierna avbrutits.

Om barnet har studerat med rätt till studiehjälp till och med juni, betraktas sommarlovet inte som avbrott om studierna antas fortsätta till hösten.

Exempel

Ett barn bedriver studier som ger rätt till studiehjälp och underhållsstöd betalas ut för barnet.

Studier avbryts och återupptas under en och samma månad

Barnet har olovlig frånvaro den 6 oktober och mellan den 10 och den 29 oktober. CSN beslutar därför om att rätt till studiehjälp endast finns för del av oktober. Eftersom studiehjälpen inte har dragits in för en hel kalendermånad eller längre påverkas inte rätten till underhållsstöd.

Studier avbryts en månad och återupptas månaden därpå

Barnet har olovlig frånvaro den 6 oktober och mellan den 29 oktober och den 3 november. CSN beslutar därför om att rätt till studiehjälp endast finns för del av oktober och del av november. Eftersom studiehjälpen inte har dragits in för en hel kalendermånad eller längre påverkas inte rätten till underhållsstöd

Studier avbryts en månad och återupptas senare än månaden därpå

Barnet har olovlig frånvaro den 6 oktober och mellan den 29 oktober och den 3 december. CSN beslutar därför om att rätt till studiehjälp endast finns för del av oktober, att ingen rätt till studiehjälp finns för november månad och att rätt till studiehjälp finns för del av december. Eftersom studiehjälpen har dragits in för en hel kalendermånad eller längre, påverkas rätten till underhållsstöd. Det finns rätt till underhållsstöd för barnet till och med oktober månad och sedan efter ansökan på nytt från och med januari månad om övriga förutsättningar är uppfyllda.

9 Beräkning av underhållsstöd

I detta kapitel behandlas de olika belopp som underhållsstödet kan betalas ut med. Storleken påverkas bland annat av vilken form av stöd det gäller, men även av till exempel barnets inkomster.

9.1 Underhållsstödets belopp

Underhållsstödet var tidigare 1 573 kronor per månad och barn, oberoende av barnets ålder. Bestämmelserna i 18 kap. 20 § SFB innebär numera att barnets ålder i stället ska avgöra hur mycket underhållsstöd som kan betalas ut per månad. Det beror på att äldre barns normalbehov är större än yngre barns (se prop. 2016/17:216 s. 21 och prop. 2017/18:173 s. 21).

Den första lagändringen trädde i kraft den 1 januari 2018 och tillämpas för första gången på underhållsstöd som avser februari 2018. Det innebär att från och med februari 2018 är underhållsstödet 1 573 kronor till och med den månad när barnet fyller 15 år. Därefter är underhållsstödet högst 1 723 kronor.

Beloppet för barn som har fyllt 15 år höjdes ytterligare från och med augusti 2018, och gäller för första gången på underhållsstöd som avser september 2018. Det innebär att underhållsstödet är högst 2 073 kronor för barn som har fyllt 15 år.

Ytterligare nya bestämmelser gäller från och med den 1 januari 2019 och tillämpas för första gången för underhållsstöd som avser februari 2019. Från och med månaden efter att barnet har fyllt 11 år fram till månaden när barnet fyller 15 år är underhållsstödet 1 723 kronor per månad. Yngre barn får fortsättningsvis 1 573 kronor per månad.

Listan visar förändringar av underhållsstödet sedan 1997.

Tidsperiod:	Månadsbelopp:
Februari 1997–januari 2006	1 173 kronor
Februari 2006–september 2015	1 273 kronor
Oktober 2015–januari 2018	1 573 kronor
Februari 2018–september 2018	1 573 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 15 år 1 723 kronor fr.o.m. månaden efter att barnet har fyllt 15 år
September 2018–februari 2019	1 573 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 15 år 2 073 kronor fr.o.m. månaden efter att barnet har fyllt 15 år
Februari 2019–	1 573 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 11 år 1 723 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 15 år 2 073 kronor fr.o.m. månaden efter att barnet har fyllt 15 år

Se avsnitt 9.3 för belopp som gäller underhållsstöd vid växelvist boende.

9.2 Utfyllnadsbidrag efter avräkning för underhåll

Om det finns anledning att anta att en bidragsskyldig betalar ett underhåll för sitt barn som motsvarar minst det belopp som skulle ha fastställts som betalningsbelopp ska beloppet avräknas från underhållsstödet. Det kan då bli aktuellt att i stället för fullt underhållsstöd bevilja utfyllnadsbidrag (18 kap. 21 § SFB).

9.2.1 Framräknat belopp är lägre än underhållsstödet

Det är i allmänhet inte känt vilket belopp som ska betalas innan Försäkringskassan har beräknat detta. Om det beräknade beloppet blir lägre än underhållsstödet och det är sannolikt att den bidragsskyldiga föräldern i rätt ordning kommer att betala beloppet, beviljas underhållsstöd i form av utfyllnadsbidrag. Det vill säga, med ett belopp som utgör mellanskillnaden.

Exempel

Försäkringskassan räknar fram att den bidragsskyldiga föräldern ska betala minst 690 kronor per barn direkt till boföräldern.

Hur stort utfyllnadsbidraget blir är beroende av barnets ålder.

Utfyllnadsbidraget för det åttaåriga barnet blir $1\ 573 - 690 = 883$ kronor per månad.

Från och med septemer 2018 blir utfyllnadsbidraget för det 16-åriga barnet blir $2\ 073 - 690 = 1\ 383$ kronor per månad.

Skulle den bidragsskyldiga föräldern betala ett högre belopp till barnet än det belopp Försäkringskassan beräknat påverkar detta inte utfyllnadsbidraget som Försäkringskassan betalar ut till barnet (prop. 1995/96:208, s. 61–62 och 85). Det innebär bara att barnet får en bättre försörjningssituation.

Men om den bidragsskyldiga föräldern i stället betalar ett belopp som motsvarar det som Försäkringskassan skulle ha betalat ut i fullt underhållsstöd för barnet lämnas inte något underhållsstöd (prop. 1995/96:208, s. 83).

9.2.2 Framräknat belopp är större än underhållsstödet

Om det framräknade beloppet blir lika stort eller större än underhållsstödets belopp och det finns anledning att anta att den bidragsskyldiga föräldern i rätt ordning betalar detta belopp, avslår Försäkringskassan ansökan om underhållsstöd (18 kap. 9 § SFB).

9.2.3 Fördelarna med utfyllnadsbidrag

Det är ofta en fördel om den bidragsskyldiga föräldern betalar underhållsbidraget direkt till boföräldern eller vid förlängt underhållsstöd till den studerande. Kontakten mellan barnet och den bidragsskyldiga föräldern blir då på ett naturligt sätt mer direkt. Om underhållsbidrag betalas direkt till boföräldern minskar statens kostnader för underhållsstöd samt statens administrativa kostnader (prop. 1995/96:208 s. 61). Det är därför viktigt att Försäkringskassan aktivt verkar för att öka andelen utfyllnadsärenden genom att bland annat informera föräldrarna om fördelarna med detta.

9.2.4 Utfyllnadsbidrag övergår till fullt underhållsstöd

Om den bidragsskyldiga föräldern inte betalar ett underhållsbidrag som motsvarar det framräknade beloppet kan den andra föräldern ansöka om fullt underhållsstöd.

Reglerna om utfyllnadsbidrag gäller även om barnet bor hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Om fullt underhållsstöd betalas ut fastställs betalningsskyldighet för båda föräldrarna.

9.3 Växelvist boende

Vid växelvist boende kan högst ett halvt underhållsstöd betalas ut till var och en av föräldrarna. Från beloppet räknas hälften av det belopp som skulle ha fastställts som betalningsbelopp om föräldern hade varit betalningsskyldig. Detta framgår av 18 kap. 25 § SFB. Enligt övergångsbestämmelserna till SFB (SFS 2017:1123) gäller bestämmelsen till och med januari 2021.

Det innebär att till och med januari 2018 kan beloppet per förälder vara högst 786 kronor per månad och barn. Om barnet har fyllt 15 år kan underhållsstödet för februari och mars 2018 vara högst 861 kronor per månad. Ett barn som är yngre har fortsatt bara rätt till högst 786 kronor för samma månader. De här beloppsgränserna gäller bara utbetalningar för februari och mars 2018.

Från och med april 2018 trappas maxbeloppet ner stegvis till och med januari 2021. I stället ska underhållsstöd betalas ut till var och en av föräldrarna enligt följande:

Tidsperiod:	Månadsbelopp före halvering:	Maxbelopp per förälder:
April 2018–januari 2019	1 173 kr	586 kr
Februari 2019–januari 2020	773 kr	386 kr
Februari 2020–januari 2021	373 kr	186 kr

Från och med månaden efter den då barnet har fyllt 15 år ska respektive belopp före halveringen höjas med 150 kronor:

Tidsperiod:	Månadsbelopp före halvering:	Maxbelopp per förälder:
April 2018–januari 2019	1 323 kr	661 kr
Februari 2019–januari 2020	923 kr	461 kr
Februari 2020–januari 2021	523 kr	261 kr

Om underhållsstödet blir noll kronor vid en omräkning enligt 18 kap. 37 § SFB, innebär det att rätten upphör. Det gäller även om barnet kommer att fylla 15 år senare under året.

Från och med februari månad 2021 upphör rätten till underhållsstöd eller förlängt underhållsstöd vid växelvist boende för samtliga som omfattas av övergångsbestämmelserna. (Prop. 2017/18:6 s. 11)

Bestämmelserna i 18. kap 20 § SFB som träder i kraft den 1 augusti 2018 och 1 januari 2019 gäller inte underhållsstöd vid växelvist boende.

9.4 Särskilt förordnad vårdnadshavare

Om ett barn bor hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare kan barnet ha rätt till ett underhållsstöd per bidragsskyldig förälder. I vissa fall innebär det alltså att Försäkringskassan betalar ut dubbla underhållsstöd. Det gäller även studerande som får förlängt underhållsstöd, förutsatt att den studerande bor varaktigt hos någon som var särskilt förordnad vårdnadshavare när den studerande fyllde 18 år (18 kap. 26 § SFB).

9.5 Underhållsbidrag i form av engångsbelopp

Om underhållsbidraget har fastställts enligt FB i form av ett engångsbelopp ska underhållsstödet minskas med vad underhållsbidraget skäligen kan anses motsvara per månad (18 kap. 27 § SFB). Avtal om att betala underhållsbidrag för framtiden med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader ska vara godkänt av socialnämnden (7 kap. 7 § FB).

9.6 Avräkning mot barns inkomster

Om ett barn har egna inkomster ska hälften av den del som överstiger 60 000 kronor per år minska underhållsstödet (18 kap. 30 § SFB).

Det är alltså inkomsten enligt det årliga beslutet om slutlig skatt som ligger till grund för beräkningen. Inkomsten beräknas på samma sätt som betalningsbeloppet för den bidragsskyldiga föräldern, se vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

Vid beräkningar som avser underhållsstöd före februari 2018 ska inkomstgränsen vara 48 000 kronor per år. Det står i den äldre lydelsen av bestämmelsen. (Prop. 2016/17:216 s. 5)

9.6.1 Inkomsttak för barnet

Bestämmelsen om att barnets inkomster minskar underhållsstödet innebär att underhållsstödet blir lägre ju mer barnet tjänar. Om ett barn som har fyllt 15 år har tjänat drygt 109 700 kronor enligt det senaste beslutet om slutlig skatt, så betalas inte något underhållsstöd ut. För barn som är fyllt 11 men inte 15 år är inkomstgränsen cirka 96 500 kronor per år.

Exempel

Maja har sökt förlängt underhållsstöd och har haft inkomster på 72 000 kronor.

Beloppet som avser hennes inkomst ska först minskas med 60 000 kronor. Då återstår 12 000 kronor som minskas med hälften. Kvar blir 6 000 kronor per år, eller 500 kronor per månad.

Maja kan därför på högst 1 523 kronor per månad i förlängt underhållsstöd ($2\ 073 - 500 = 1\ 573$)

Vid växelvist boende minskas underhållsstödet för var och en av föräldrarna med hälften av det belopp som underhållsstödet ska minskas med på grund av barnets inkomst (18 kap. 31 § SFB). Se avsnitt 9.3 för vilka belopp som i stället ska gälla under perioden april 2018–januari 2021.

Exempel

Det 14-åriga barnets inkomster har beräknats till 72 000 kronor. Beloppet minskas med 60 000 kronor. Skillnaden blir 12 000 kronor. Hälften av 12 000 kronor är 6 000 kronor eller 500 kronor per månad. Underhållsstödet på 786 kronor minskas med hälften av 500 kr, det vill säga 250 kronor. Var och en av föräldrarna kan få högst 536 kronor i underhållsstöd.

9.7 Behovsprövning mot boföräldern

SFB innehåller inga regler om behovsprövning av underhållsstödet i förhållande till boföräldern. Anledningen till detta är bland annat att det är en mycket liten grupp boföräldrar som har höga inkomster. Statens utgifter för samhällsstödet skulle minska endast marginellt vid en behovsprövning. Underhållsstödets belopp ska motsvara halva normalbehovet för ett barn utöver barnbidraget. En behovsprövning skulle kunna leda till höga margineffekter och också innebära administrativa merkostnader (prop. 1995/96:208 s. 41).

9.8 Underhållsstöd när den som är bidragsskyldig är bosatt utomlands

Om den bidragsskyldiga föräldern bor utomlands och han eller hon kan antas betala fastställt underhållsbidrag i rätt ordning ska det beloppet räknas av från underhållsstödet. Underhållsstödet betalas då ut som utfyllnadsbidrag (18 kap. 22 § SFB).

Något utfyllnadsbidrag kan inte betalas ut om underhållsbidraget bedöms vara uppenbart för lågt. Underhållsstöd kan då betalas ut med ett belopp som är lika stort som underhållsbidraget. Betalar den bidragsskyldiga föräldern underhållsbidraget i rätt ordning betalas inget underhållsstöd.

Om underhållsbidraget är högre än underhållsstödet bör Försäkringskassan ge boföräldern möjlighet att kräva in även den del som överstiger underhållsstödet (19 kap. 33 § SFB). Det görs lämpligen genom att boföräldern lämnar en fullmakt till Försäkringskassan.

9.9 Nettoberäkning

När den bidragsskyldiga föräldern har barnet hos sig minst 30 dagar per år och detta har fastställts i en dom som vunnit laga kraft eller i ett avtal som godkänts av socialnämnden, kan domen respektive avtalet läggas till grund vid beräkning av betalningsskyldighet och underhållsstödets storlek (18 kap. 29 § och 19 kap. 22 § SFB). Bakgrunden och syftet med regeln finns att läsa i prop. 2004/05:116 s. 42–48.

Se vägledning (2001:2), *Betalningsskyldighet för underhållsstöd* för mer information kring nettoberäkning.

Nettoberäkning kan inte bli aktuellt i ett ärende om förlängt underhållsstöd. Det beror på att när barnet fyllt 18 år och är myndigt kan inte någon umgängesrätt längre fastställas.

9.9.1 Underhållsstödets storlek vid nettoberäkning

Om föräldern fått tillgodoräkna sig avdrag för barnets vistelse när betalningsbeloppet fastställdes, så kallad nettoberäkning, ska underhållsstödet minskas med motsvarande belopp (18 kap. 29 § SFB).

9.10 Nettoavtal

När ett underhållsbidrag fastställs i en dom eller ett avtal kan hänsyn tas till att den bidragsskyldiga föräldern fullgör del av sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig, detta kallas nettoavtal (18 kap. 23 § SFB, prop. 2004/05:116 s. 69). Det blir i så fall aktuellt när Försäkringskassan träder in i barnet rätt till underhållsbidrag enligt 19 kap. 29 § SFB.

9.10.1 Underhållsstödets storlek vid nettoavtal

Om underhållsbidrag har fastställts med beaktande av att den bidragsskyldiga föräldern till någon del fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig ska underhållsstödet minskas med den summa som umgänget är beräknat till (18 kap. 23 § SFB).

Exempel

Underhållsbidraget är fastställt till 450 kronor per månad. Värdet av umgänget är beräknat till 200 kronor. Underhållsstödet ska minskas med 200 kronor.

Om värdet av umgänget är så stort att något underhållsbidrag inte fastställs ska underhållsstödet minskas med ett belopp som motsvarar det underhållsbidrag som skulle ha fastställts om barnet inte vistats hos den bidragsskyldiga föräldern, jämför med prop. 2004/05:116 s.70. Det finns inte rätt till underhållsstöd om värdet av umgänget beräknas motsvara underhållsstödets belopp.

Exempel

Norska myndigheter har beslutat om underhållsbidraget och värdet av umgänget. Underhållsbidraget är fastställt till noll norska kronor och värdet av umgänget till 565 norska kronor per månad. Utan umgänget skulle underhållsbidraget ha blivit fastställt till 450 norska kronor per månad. Underhållsstödet ska minskas med motsvarande 450 norska kronor.

Ibland framgår det inte av nettoavtalet vilket belopp som ska motsvara barnets vistelse hos den bidragsskyldiga föräldern. Avdraget på grund av barnets vistelse fastställs då efter en bedömning av hur stort underhållsbidraget skulle ha varit utan avdraget. Om antalet dagar som barnet vistas hos föräldern finns angivet i nettoavtalet kan Försäkringskassan beräkna hur mycket underhållsbidraget blir när även dessa dagar räknas med. Avdraget beräknas enligt reglerna i FB och underhållsstödet minskas med det beräknade beloppet för umgänget. Se följande exempel.

Exempel

Underhållsbidraget är fastställt till 1 000 norska kronor (NOK) per månad med avdrag för att barnet vistas hos den bidragsskyldiga föräldern fem dygn per månad. Utan hänsyn till barnets vistelse blir underhållsbidraget $1\ 000/25 \times 30$ dagar = 1 200 NOK. Värdet på umgänget blir då $(1/40 \times 1\ 200$ NOK) $\times 5$ dagar = 150 NOK. Underhållsstödet minskas med 150 NOK.

Avdraget på utbetalningen av underhållsstöd till boföräldern verkställs månadsvis från och med kommande utbetalning. I en situation när ett nettoavtal fastställt avdrag för tid då Försäkringskassan redan betalat ut underhållsstöd, ska avdrag för den tiden hanteras enligt återkravsbestämmelserna, läs mer i vägledning (2005:3) *Återkrav*.

Nettoavtal kan även minska ett förlängt underhållsstöd.

10 Utbetalning av underhållsstöd

I kapitlet beskrivs hur underhållsstöd betalas ut och vem som kan vara betalningsmottagare för underhållsstödet. Mer om bestämmelserna för utbetalning finns i vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar*.

10.1 Betalningsmottagare

Underhållsstödet betalas ut till boföräldern (18 kap. 15 § SFB).

Växelvist boende

Vid växelvist boende betalas underhållsstöd ut till den förälder som beviljats underhållsstöd. Det kan vara båda eller en av dem (18 kap.16 § SFB).

Särskilt förordnade vårdnadshavare

Om det finns två särskilt förordnade vårdnadshavare som har vårdnaden gemensamt betalas underhållsstödet ut till den kvinnliga vårdnadshavaren eller, om vårdnadshavarna begär det, till den manlige vårdnadshavaren. Är de särskilt förordnade vårdnadshavarna av samma kön betalas underhållsstödet ut till den äldre av dem eller, om vårdnadshavarna begär det, till den yngre (18 kap. 17 § SFB).

Den eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna har ingen underhållsskyldighet gentemot barnet. Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har bedömt att ett barn som bor varaktigt och växelvist hos två separerade särskilt förordnade vårdnadshavare, och är folkbokfört hos en av dem, inte ska gå miste om underhållsstöd om de biologiska föräldrarna inte bidrar till underhållet (HFD 2012 ref. 72). Försäkringskassan kan därför betala ut ett eller dubbla underhållsstöd till en särskilt förordnad vårdnadshavare som gör anspråk på underhållsstöd för barnet, oavsett om han eller hon är folkbokförd med barnet. Det eftersom barnet vid ett växelvist boende bor varaktigt hos båda, men kan enligt 7 a § FbL bara folkbokföras hos en av vårdnadshavarna. Vid utbetalningen av underhållsstödet gäller då huvudregeln i 18 kap. 17 § SFB, oavsett vem av de särskilt förordnade vårdnadshavarna barnet är folkbokförd hos. (Domsnytt 2015:24)

Förlängt underhållsstöd

Förlängt underhållsstöd betalas ut till den studerande (18 kap. 18 § SFB).

10.1.1 Utbetalning till socialnämnd eller till annan lämplig person

Om det finns synnerliga skäl får underhållsstödet, på framställan av socialnämnden, betalas ut till någon annan lämplig person eller till nämnden för att användas för barnets bästa (18 kap. 19 § SFB). Bestämmelsen gäller också när barnet är betalningsmottagare vid förlängt underhållsstöd.

Med synnerliga skäl avses till exempel att det är klarlagt att boföräldern använder bidraget till att finansiera sitt missbruk av alkohol eller narkotika, äventyrligt spel eller dylikt (prop. 1979/80:1 om socialtjänsten, s. 635).

10.2 Utbetalningssätt

Försäkringskassan betalar ut underhållsstöd månadsvis i förskott (18 kap. 32 § SFB).

10.2.1 Utbetalningsdag

Stödet betalas ut den 25:e i utbetalningsmånaden. Om denna dag infaller på en söndag, en annan allmän helgdag, en lördag eller midsommarafton, ska stödet kunna lyftas närmast föregående vardag. I december ska stödet betalas ut den vardag som infaller närmast julafton och som inte är en lördag (4 § USF).

10.2.2 Insättning på konto

Underhållsstödet betalas ut till betalningsmottagaren genom insättning på mottagarens bankkonto, bankgiro eller Plus Giro. Saknas konto kan stödet betalas ut på annat sätt, till exempel plusgirots utbetalningskort. (Försäkringskassans föreskrifter [FKFS 2010:4] om sättet och tiden för utbetalning av vissa socialförsäkringsförmåner m.m.).

10.2.3 Minsta belopp som betalas ut

Om beloppet som ska betalas ut för ett barn är lägre än 50 kronor för en viss månad bortfaller beloppet (18 kap. 32 § SFB). Regeln tillämpas i praktiken främst på utfyllnadsärenden och vid växelvist boende, men kan också komma i fråga när stödet ska minskas på grund av att barnet har inkomster.

När det i samband med en ansökan om underhållsstöd visar sig att utfyllnadsbidraget kommer att vara lägre än 50 kronor fattar Försäkringskassan beslut om att bevilja stödet, men meddelar att något bidrag inte kan betalas ut med hänvisning till regeln för minsta belopp som betalas ut. Handläggningen blir densamma om utfyllnadsbidraget i ett löpande ärende blir lägre än 50 kronor efter en omprövning.

Om det beräknade beloppet som bidragsskyldig förväntas betala efter en omprövning, blir lika stort som underhållsstödet finns ingen rätt till utfyllnadsbidrag. Försäkringskassan beslutar då att bidraget ska upphöra.

10.2.4 Öresavrundning

Belopp som slutar på örestal avrundas till närmast lägre krontal. Avrundningsregeln tillämpas till exempel, när minskning av underhållsstöd görs på grund av barnets inkomster (18 kap. 32 § SFB).

10.2.5 Minskning på grund av betalda underhållsbidrag

Om en bidragsskyldig förälder har betalat underhållsbidrag till barnet för en viss månad innan han eller hon delgivits beslutet om betalningsskyldighet, minskas underhållsstödet med motsvarande belopp för den månaden (18 kap. 28 § SFB). Med andra ord ska barnets underhållsstöd minskas med ett belopp som motsvarar det betalda underhållsbidraget.

Det betalda underhållsbidraget ska även minska den bidragsskyldiga förälderns betalningsbelopp. (19 kap. 18 § SFB).

Exempel

Försäkringskassan tar emot en ansökan om underhållsstöd för en 5-åring i juli. På ansökan står det att den bidragsskyldiga föräldern har betalat 450 kronor i underhållsbidrag för juli till boföräldern. Betalningen är gjord innan den bidragsskyldiga föräldern delgavs ett beslut om betalningsskyldighet på 0 kronor per månad.

Underhållsstödet som avser juli månad sänks därför med 450 kronor ($1\ 573 - 450 = 1\ 123$ kronor). Barnet får 1 123 kronor från Försäkringskassan. Betalningsbeloppet för juli månad sänks inte eftersom beloppet i detta fall redan är 0 kronor.

Exempel

I oktober 2018 tar Försäkringskassan emot en ansökan om underhållsstöd för en 16-åring. Den bidragsskyldiga föräldern meddelar då att han eller hon har betalat 600 kronor i underhållsbidrag för oktober direkt till boföräldern. Betalningen gjordes innan föräldern delgavs beslutet om en betalningsskyldighet på 700 kronor per månad.

Underhållsstödet som gäller oktober månad ska sänkas med 600 kronor ($2\ 073 - 600 = 1\ 473$ kronor). Försäkringskassan betalar ut 1 423 kronor till den studerande.

Den bidragsskyldiga föräldrarnas betalningsbelopp på 700 kronor för juli månad ska sänkas med 600 kronor ($700 - 600 = 100$ kronor). Den bidragsskyldiga föräldern ska betala 100 kronor till Försäkringskassan för juli månad.

Bestämmelserna i 18 kap. 28 § och 19 kap. 18 § SFB gäller även när Försäkringskassan träder in i barnets rätt till underhållsbidrag (19 kap. 32 § SFB).

10.2.6 När umgängesavdrag inte kan verkställas på underhållsstödet

Enligt nu upphävda bestämmelser i SFB kunde den bidragsskyldiga föräldern beviljas avdrag på betalningsbeloppet på grund av att barnet vistats hos honom eller henne och följaktligen skulle underhållsstödet minska med motsvarande summa (18 kap. 29 § SFB). Men om underhållsstödet var indraget när avdraget skulle verkställas kunde avdraget inte göras. Avdrag skulle i stället ske om underhållsstöd senare beviljades för samma barn och bidragsskyldig. Ett sådant avdrag kan ske upp till tio år senare eftersom preskriptionstiden för Försäkringskassans fordran är tio år. Se vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*. Det gäller även efter lagändringen från den 1 april 2016, eftersom övergångsbestämmelserna säger att de äldre bestämmelserna i 18 kap. 29 § SFB fortfarande gäller vinstelser som inletts innan lagen trädde i kraft (prop. 2014/15:145 s. 8).

10.3 Förverkat bidrag

Om boföräldern inte löst ut sin avi inom sju månader efter utgången av den månad då beloppet blev tillgängligt, är underhållsstödet förverkat (107 kap. 14 § SFB).

Exempel

Om en boförälder får underhållsstöd den 20 september 2017 som avser oktober 2017, men inte löser ut avin då, har han eller hon rätt till stödet till och med april 2018. Från och med maj 2018 är bidraget förverkat.

Om en domstol efter överklagande av ett beslut om avslag bestämmer att underhållsstöd ska betalas ut, räknas sju månader från tidpunkten för domstolens beslut (prop. 1995/96:208, s. 89–90).

10.4 Samordning med etableringstillägg

En nyanländ invandrare har under vissa förutsättningar rätt till etableringsersättning. Den som har rätt till etableringsersättning kan också få etableringstillägg om han eller hon har hemmavarande barn (lagen [2010:197] om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare). Tillägget räknas som ett belopp till hushållet och beräknas efter antalet barn. Om någon i hushållet har rätt till underhållsstöd påverkar det rätten till etableringstillägg.

Eftersom etableringstillägg som regel betalas ut innan underhållsstöd beviljas kan det bli aktuellt med att göra avdrag på utbetalningen av underhållsstödet för retroaktiv tid med det etableringstillägg som har betalats ut för samma tid (107 kap. 2 § SFB).

Samordning av förmåner beskrivs i vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar*.

10.5 Begäran om ersättning för utbetalt försörjningsstöd

Reglerna som finns i 107 kap. 5 § SFB om ersättning för försörjningsstöd enligt socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) tillämpas på underhållsstödet. Det innebär att Försäkringskassan, på begäran av socialnämnden, under vissa förutsättningar ska betala ut det belopp som motsvarar vad socialnämnden har betalat ut för barnets försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

Se vidare vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar*.

10.6 Förbud att överlåta och utmäta underhållsstöd

Rätten till underhållsstöd får varken överlåtas eller utmätas. Bestämmelsen har betydelse för underhållsstöd som ännu inte är möjligt att lyfta. En boförälder kan till exempel inte lämna en fullmakt till Försäkringskassan där han eller hon önskar att löpande bidrag betalas ut till socialnämnden som återbetalning av ett lån från socialnämnden (107 kap. 9 § SFB).

Under vissa förutsättningar kan dock underhållsstöd genom fullmakt betalas ut till någon annan för den förmånsberättigades räkning, läs mer om detta i vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar*. Som framgår av nämnda vägledning är det viktigt att Försäkringskassan tar reda på ändamålet med fullmakten för att kunna göra en bedömning av om det strider mot överlåtelseförbudet i 107 kap. 9 § SFB. För att undvika gränsdragningsproblem i dessa situationer kan den bästa lösningen många gånger vara att den förmånsberättigade i stället skriver en fullmakt och lämnar till sin bank. Då kan fullmaktsinnehavaren ta ut socialförsäkringsförmånen direkt från fullmaktsgivarens konto.

Med förmånsberättigad avses i detta sammanhang en boförälder som har rätt att få underhållsstöd utbetalt till sig.

11 Omprövning vid ändrade förhållanden

I kapitlet behandlas olika situationer där det kan bli aktuellt att ompröva barnets rätt till underhållsstöd när förhållandena ändras. Regelverket leder till att ett beslut kan behöva omprövas flera gånger under ett år. Förutom den årliga omräkningen av betalningsskyldigheten påverkar nya beslut om slutlig skatt och ändringar av den bidragsskyldigas antal barn både betalningsbelopp och underhållsstödsbelopp.

Hur man ändrar beslut om betalningsskyldighet beskrivs närmare i vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

11.1 Omprövning vid ändrade förhållanden

Försäkringskassan ska ompröva rätten till underhållsstödet om något har inträffat som leder till att underhållsstöd inte ska betalas eller betalas ut med ett lägre belopp (18 kap. 33 § SFB). Omprövning av beslut blir också aktuellt om föräldern som är bidragsskyldig begär nettoberäkning vid fastställande av betalningsbelopp eller om nettoberäkning ska upphöra.

11.2 Omprövning av utfyllnadsärenden vid nytt beslut om slutlig skatt

När underhållsstödet betalas ut som utfyllnadsbidrag och det finns ett nytt beslut om slutlig skatt för den bidragsskyldiga föräldern ska det fiktiva betalningsbeloppet räknas om och utfyllnadsbidraget omprövas. Om det nya beslutet om slutlig skatt leder till att utfyllnadsbidraget ändras ska ändringen gälla från och med februari året efter det år beslutet om slutlig skatt meddelades (18 kap. 34 § SFB).

11.2.1 Nytt beslut om slutlig skatt för barnet

Nedsättning av underhållsstödet med anledning av barns inkomst ska omprövas när det finns ett nytt beslut om slutlig skatt för barnet. Ändringen ska gälla från och med februari året efter det år beslut om slutlig skatt meddelats (18 kap. 35 § SFB). Däremot jämkas inte underhållsstödets belopp retroaktivt eller för framtiden om det beslut om slutlig skatt för barnet som legat till grund för Försäkringskassans bedömning av stödets storlek, har ändrats. Det är en skillnad jämfört med vad som gäller för en förälder som är bidragsskyldig (prop. 2004/05:116).

11.2.2 Omprövning av utfyllnadsbidrag vid ändrad procentsats

Om antalet barn som den bidragsskyldiga föräldern är underhållsskyldig för ändras räknas det fiktiva betalningsbeloppet om med ny procentsats. Utfyllnadsbidraget räknas om i förhållande till det nya belopp, som han eller hon förväntas betala direkt till boföräldern. Justeringen ska ske från och med månaden efter den månad Försäkringskassan fått kännedom om ändringen (18 kap. 34 § SFB).

11.3 Jämkning av underhållsstöd

Underhållsstöd i form av utfyllnadsbidrag och underhållsstöd vid växelvis boende jämkas om det beslut om slutlig skatt som ligger till grund för bidraget ändras väsentligt (18 kap. 36 § SFB).

Det tidigare beräknade fiktiva betalningsbeloppet räknas om och utfyllnadsbidraget jämkas. En ändring anses väsentlig om det fiktiva betalningsbeloppet innebär en sänkning eller höjning med 50 kronor jämfört med tidigare belopp (7 § RFFS 1996:18).

Jämkningsen ska gälla från och med månaden efter den månad Försäkringskassan fick kännedom om ändringen (18 kap. 36 § SFB).

11.3.1 Jämkning vid växelvist boende

Vid växelvist boende är det ändringar i beslutet om slutlig skatt eller det totala antalet barn för den förälder som får underhållsstödet, som påverkar beloppet på underhållsstöd. Justeringar av utfyllnadsbidraget ska ske månaden efter den månad Försäkringskassan fått kännedom om ändringen (18 kap. 37 § SFB).

Bestämmelserna om underhållsstöd vid växelvist boende hävs från och med den 1 mars 2018, men för den som omfattas av övergångsbestämmelserna ska Försäkringskassan fortsatt jämka underhållsstödet enligt ovan. Det sista underhållsstödet som betalas ut är för januari 2021. (Prop. 2017/18:16 s. 11)

Läs mer om handläggningen av underhållsstöd vid växelvist boende i avsnitt 5.1.1–5.1.2 och 9.3.

11.4 Förlängt underhållsstöd

Särskilt beslut om upphörande behövs inte när barnet fyller 18 år eftersom underhållsstöd betalas ut till och med den månad under vilken barnet fyller 18 år. Detta framgår av det ursprungliga beslutet.

Förlängt underhållsstöd beviljas lämpligen för den tid som överensstämmer med den planerade skolgången. Då behövs det inte heller något särskilt beslut om att stödet ska upphöra vid den angivna tidens utgång. Ny ansökan får göras av den som fortsätter skolgången efter angiven tid (jfr prop. 1984/85:39 om utformningen av det utökade stödet till barnfamiljer, s. 32).

Det krävs ett särskilt beslut om något har inträffat som gör att underhållsstöd inte ska betalas ut före den sluttid som angetts i beslutet om att bevilja underhållsstöd (18 kap. 33 § SFB).

11.5 Upphörande och minskning från och med nästa utbetalningstillfälle

Beslut om att inte betala ut eller att minska underhållsstödet kan inte göras i efterhand för förfluten tid. Om rätten till stödet har upphört eller om utbetalningen har minskat beslutar Försäkringskassan om ändringen från och med nästa utbetalningstillfälle. Det gäller även om det redan har betalats ut eller betalats ut med för högt belopp. De underhållsstöd som har betalats ut felaktigt kan i stället återkrävas enligt reglerna om återkrav, se kapitel 14.

11.5.1 Minskning av underhållsstödet

Exempel på när underhållsstödet ska minskas är när ett barn enligt det senaste årliga beslutet om slutlig skatt har inkomster som överstiger 60 000 kronor.

Ett annat exempel är när den bidragsskyldiga föräldern inte har någon skuld till Försäkringskassan och Försäkringskassan bedömer att han eller hon i rätt ordning kommer att betala ett underhåll direkt till boföräldern eller den studerande och med ett belopp som lägst motsvarar betalningsskyldigheten. I det här fallet beslutar

Försäkringskassan att i fortsättningen betala ut underhållsstödet som utfyllnadsbidrag. Om nivån på underhållet motsvarar underhållsstödet dras ärendet in (18 kap. 9 § SFB).

11.5.2 Interimistiskt innehålla eller minska stödet

Om det finns sannolika skäl för att underhållsstöd ska upphöra eller minskas kan Försäkringskassan besluta att stödet ska bli lägre, eller inte betalas ut alls förrän ett slutligt beslut meddelas (112 kap. 3 § SFB). Läs mer om interimistiska beslut i avsnitt 12.5.

Reglerna i 33 § FL om underrättelse vid beslut gäller även vid interimistiska beslut. Det innebär bland annat att även den bidragsskyldige föräldern ska få ett interimistiskt beslut om att Försäkringskassan innehåller eller minskar underhållsstödet.

11.5.3 Inget krav på delgivning

Det finns inget krav på delgivning av beslut om att underhållsstödet ska upphöra eller minskas.

11.6 Beslut om nettoberäkning upphävs eller ändras

Om betalningsbeloppet är fastställt enligt nettoberäkningsmetoden och den bidragsskyldige inte längre följer domen eller det godkända avtalet ska Försäkringskassan upphäva beslutet om nettoberäkning. Mer om reglerna om nettoberäkning finns att läsa i vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*. När nettoberäkningen upphävs ska underhållsstödet inte längre reduceras. Har ett beslut om nettoberäkning upphävts måste det gå två år innan en ny begäran om nettoberäkning kan prövas.

12 Särskilda handläggningsbestämmelser

I det här kapitlet beskrivs ansökningsförfarandet med underrättelser och beslut. Eftersom ansökan och beslut om underhållsstöd oftast berör två parter, en boförälder och en bidragsskyldig, finns särskilda regler i SFB om hur den andra parten ska underrättas. Parallellt med dessa bestämmelser gäller förstås också förvaltningslagens (2017:900) (FL) regler.

12.1 Vem ansöker?

Underhållsstöd lämnas efter en skriftlig ansökan av boföräldern (110 kap. 4 § SFB). Ansökan om förlängt underhållsstöd görs av barnet. Även om barnet har fått underhållsstöd sedan tidigare, måste han eller hon göra en ansökan om förlängt underhållsstöd när han eller hon fyllt 18 år (prop. 1995/96:208 s. 88). Med boförälder jämställs även särskilt förordnade vårdnadshavare (18 kap. 7 § SFB).

Om det gäller underhållsstöd vid växelvist boende kan föräldern ansöka för egen del och det gäller även om föräldern inte är vårdnadshavare. Det myndiga barnet kan välja att ansöka i förhållande till en eller båda föräldrarna. Men från och med den 1 mars 2018 träder nya bestämmelser i kraft och det finns övergångsbestämmelserna som ska tillämpas längst till och med januari 2021. (Prop. 2017/18:6 s.11)

12.1.1 När behövs ny ansökan?

Om underhållsstöd önskas med ett högre belopp än tidigare, till exempel på grund av att den bidragsskyldiga föräldern inte längre betalar direkt till boföräldern eller den studerande ska en ny ansökan lämnas in till Försäkringskassan (prop. 1995/96:208 s. 88).

Det behövs inte någon ny ansökan i ett utfyllnadsärende där höjningen av underhållsstödet beror på att beloppet som den bidragsskyldiga föräldern betalar direkt till boföräldern sänkts på grund av ändrad inkomst eller ändrat barnantal. Det behövs inte heller någon ansökan när ett utfyllnadsärende övergår till fullt underhållsstöd på grund av att det belopp som den bidragsskyldiga föräldern förväntas betala är lägre än 50 kronor per månad (jfr 18 kap. 21 § och 19 kap. 16, 17 och 27 §§ SFB).

Detsamma gäller när höjningen av underhållsstödet beror på att barnet har fyllt 15 år, att barnets inkomst sänkts eller att en beräkning av betalningsbelopp enligt nettoberäkningsmetoden upphör.

När underhållsstödet ska betalas ut med ett lägre belopp än tidigare, till exempel när fullt underhållsstöd ska övergå till utfyllnadsbidrag, behövs ingen ny ansökan (jfr prop. 1995/96:208, s. 88).

Inte heller när ett fullt underhållsstöd direkt ska övergå till underhållsstöd vid växelvist boende behövs någon ny ansökan från den förälder som redan får fullt underhållsstöd (prop. 1999/2000:118 Underhållsstöd vid växelvis boende s. 33 och KRNS mål 4751-05). Den här övergången från fullt underhållsstöd kan bara bli aktuell om föräldern har rätt till underhållsstöd vid växelvist boende för mars månad 2018. Då omfattas barnet av övergångsbestämmelserna som gäller längst till och med januari 2021.

12.1.2 Ansökan via blankett eller Mina Sidor

Ansökan görs på en blankett som Försäkringskassan fastställt (2 § RFFS 1996:18).

Ansökan ska vara egenhändigt undertecknad. Om en ansökan kommer in per fax ska Försäkringskassan begära in originalet. Regeringsrätten har i rättsfall konstaterat att en telefaxhandling som är undertecknad med ett namn inte utgör en egenhändig namnteckning (RÅ 1992 not. 571 och RÅ 1992 not. 572).

En ansökan om underhållsstöd eller förlängt underhållsstöd kan även göras via Försäkringskassans självbetjäningstjänst och det innebär att den i stället kan undertecknas elektroniskt (4 § FKFS 2011:3).

12.1.3 Ansökans innehåll

Ansökan ska innehålla de upplysningar som behövs för bedömningen av barnets rätt till underhållsstöd. Den ska också innehålla en försäkran på heder och samvete att de lämnade uppgifterna är riktiga (110 kap. 4 § SFB). Om sökanden inte själv kan lämna en sådan försäkran, ska riktigheten av upplysningarna intygas av två trovärdiga personer som är förtrogna med förhållandena.

12.2 Underrättelse till den som är bidragsskyldig när Försäkringskassan tagit emot en ansökan

I SFB finns särskilda regler om hur den som är bidragsskyldig ska underrättas när det kommit in en ansökan om underhållsstöd.

12.2.1 Omedelbart meddelande

Försäkringskassan ska omedelbart meddela den bidragsskyldiga föräldern att en ansökan har gjorts. Det gäller under förutsättning att förälderns vistelseort är känd eller går att ta reda på (18 kap. 38 § SFB).

I samband med att Försäkringskassan registrerar att ansökan kommit in skickas förfrågningar till Skatteverket och CSN. Uppgifterna från det senaste beslutet om slutlig skatt, eventuellt utbetalt studiebidrag och uppgifterna om den bidragsskyldiga förälderns totala antal barn, ligger till grund för beräkningen av vad som kan fastställas som betalningsbelopp.

I normalfallet har Försäkringskassan tillgång till uppgifterna senast inom 2 dagar.

Om meddelandet med uppgifter om det beräknade betalningsbeloppet inte kan skickas omgående, till exempel på grund av att inkomsten från det senaste beslutet om slutlig skatt kräver en manuell beräkning, kan det vara lämpligt att ändå meddela den bidragsskyldiga föräldern att själva ansökan gjorts.

Meddelandet ska innehålla en uppmaning till den bidragsskyldiga föräldern att om han eller hon har något att invända mot ansökan eller vill anföra något om betalningsskyldigheten, måste yttrandet muntligen eller skriftligen göras inom en viss tid (18 kap. 38 § SFB).

12.2.2 Tid för yttrande

Den bidragsskyldiga föräldern ska yttra sig, om inte särskilda skäl finns, inom 14 dagar från den dag han eller hon fick del av ansökan (3 § RFFS 1996:18).

12.2.3 Meddelandets innehåll

Meddelandet bör innehålla den beräknade betalningsskyldigheten och hur den räknats fram. Den bidragsskyldiga föräldern bör särskilt uppmärksammas på att underhållsstöd inte ska betalas ut om det finns grundad anledning att anta att hon eller han betalar underhållsbidrag som motsvarar underhållsstödet. Någon betalningsskyldighet ska då inte heller fastställas (prop. 1995/96:208 s. 88).

Om det betalningsbelopp som Försäkringskassan har räknat fram är lägre än underhållsstödet informeras den bidragsskyldiga föräldern om att någon betalningsskyldighet inte kommer att fastställas om han eller hon betalar beloppet direkt till boföräldern eller till den studerande i rätt ordning.

12.2.4 Meddelande och beslut vid växelvist boende

Bestämmelserna om underhållsstöd vid växelvist boende är upphävda. Enligt övergångsbestämmelserna framgår dock att 18 kap. 39 § SFB ska tillämpas för underhållsstöd som avser tid före april månad 2018.

När en förälder ansökt om underhållsstöd vid växelvist boende skulle Försäkringskassan, enligt de upphävda bestämmelser i SFB, omedelbart skicka meddelande till den andra föräldern, under förutsättning att hans eller hennes vistelseort var känd eller gick att ta reda på, (18 kap. 39 § SFB). Det här innebär att om rätt till underhållsstöd vid växelvist boende finns för tid före april 2018 ska meddelande omedelbart skickas enligt ovan. Föräldrarnas yttrande ska lämnas, om inte särskilda skäl finns, inom 14 dagar från den dag han eller hon fick del av ansökan (3 § RFFS 1996:18). Vid växelvist boende underrättas också den andra föräldern om beslutet att underhållsstöd beviljats. Om ansökan gäller förlängt underhållsstöd, skickas meddelande och beslut endast till den förälder som barnet sökt i förhållande till. (Prop. 2017/18: 6 s. 11).

12.2.5 Meddelande vid nettoberäkning

Har en bidragsskyldig ansökt om nettoberäkning ska boföräldern omedelbart meddelas om detta. Meddelandet ska innehålla en uppmaning att yttra sig inom 14 dagar om han eller hon har något att invända. Boföräldern ska också upplysas om reglerna för nettoberäkning och att nettoberäkning innebär motsvarande sänkning av underhållsstödet (18 kap. 40 § SFB och 3 § RFFS 1996:18).

12.3 Underrättelse till boförälder

När Försäkringskassan har meddelat beslut i ett ärende om underhållsstöd, ska sökanden skriftligen underrättas om beslutet (18 kap. 41 § första stycket SFB). Om underhållsstöd har beviljats bör Försäkringskassan även underrätta sökanden om bestämmelserna om anmälningsskyldighet och återkrav. Se kapitel 13 och 14.

12.4 Delgivning av beslut till bidragsskyldig

Beslut om att bevilja underhållsstöd och beslut om att fastställa betalningsskyldighet ska delges den bidragsskyldiga föräldern (18 kap. 41 § SFB). Han eller hon bör också underrättas om

- reglerna för betalning till Försäkringskassan
- indrivning
- att omprövning görs av betalningsbeloppet vid nytt beslut om slutlig skatt
- att en bidragsskyldig som är betalningsskyldig enligt FB anses ha fullgjort sin underhållsskyldighet upp till det belopp som betalas ut i underhållsstöd
- skyldigheten att anmäla ändringar av barnets vistelse när betalningsbeloppet fastställts genom nettoberäkning.

Läs mer om delgivning i Försäkringskassans vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd* kapitel 5.

När Försäkringskassan beslutar att inte bevilja underhållsstöd ska den bidragsskyldiga föräldern underrättas om beslutet enligt FL. Det finns inte någon anledning att delge ett sådant beslut (prop. 1995/96:208 s. 88).

12.4.1 Delgivning vid beslut om utfyllnad

Vid beslut om utfyllnadsbidrag ska den bidragsskyldiga föräldern delges beslutet om att underhållsstöd är beviljat (18 kap. 41 § SFB). I beslutet underrättas föräldern om hur stort belopp som han eller hon förväntas betalas till boföräldern (jfr 21 § FL).

12.4.2 Delgivning vid nettoberäkning

Beslut om att medge nettoberäkning och att minska underhållsstödet med anledning av det ska delges boföräldern (18 kap. 42 § SFB).

12.5 Interimistiskt beslut om underhållsstöd med skäligt belopp

Om Försäkringskassan inte utan dröjsmål kan avgöra om någon har rätt till underhållsstöd, men det finns sannolika skäl för att sådan rätt finns, ska underhållsstöd betalas ut med ett skäligt belopp fram till dess att Försäkringskassan fattar ett slutligt beslut. Underhållsstödet måste också vara av väsentlig betydelse för barnet (112 kap. 2 § SFB).

Ett interimistiskt beslut kan bli aktuellt när det inte är helt klarlagt om kriterierna eller förutsättningarna i 17 kap. 2 § och 18 kap. 2–4 §§ SFB är uppfyllda. Du kan läsa mer om interimistiska beslut i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

12.5.1 När boföräldern och barnet inte är folkbokförda på samma adress

När Skatteverket tar emot en anmälan om ändrad folkbokföringsadress för ett barn och föräldrarna har gemensam vårdnad, krävs samtycke av båda föräldrarna enligt 7 a § FbL för att ändra barnets folkbokföringsadress.

Från och med den 1 januari 2014 infördes nya bestämmelser i folkbokföringslagen som innebär att Skatteverket, i de fall samtycke saknas, kan inleda en utredning och besluta att barnet är bosatt på den nya adressen från och med samma dag som boföräldern (35 § FbL). Tidigare har barnet registrerats som bosatt på den nya

adressen från och med det datum som Skatteverket beslutat om folkbokföring, vilket innebar att rätten till underhållsstöd saknades under en period, om barnet och boföräldern var skrivna på olika adresser

Detta kan bli aktuellt både vid en ny ansökan om underhållsstöd och när Försäkringskassan i ett pågående ärende får en impuls om att boföräldern inte är folkbokförd på samma adress som barnet. Försäkringskassan bör invänta utredningen hos Skatteverket innan ett beslut fattas i ärendet. Detta förutsatt att det inte finns underlag för att bedöma att barnet inte är bosatt tillsammans med boföräldern.

Ett interimistiskt beslut om att betala ut underhållsstöd med stöd av 112 kap. 2 § SFB kan däremot vara aktuellt under den period Skatteverket utreder barnets bosättning. De uppgifter som bidragsmottagaren då lämnar på heder och samvete kan användas som underlag för Försäkringskassans bedömning. Det är viktigt att handläggaren dokumenterar detta, eftersom det kan få betydelse om det slutliga beslutet går bidragsmottagaren emot och Försäkringskassan ska bedöma om bidragsmottagaren är återbetalningsskyldig.

Ett beslut om tillfällig betalningsskyldighet ska då även fattas (19 kap. 6 § SFB).

12.5.2 När betalningsskyldigheten inte ännu har kunnat fastställas

Den situationen att den bidragsskyldiga förälderns betalningsskyldighet ännu inte har kunnat fastställas är dock inget hinder för ett slutligt beslut om underhållsstöd (prop. 1995/96:208 s. 89).

Om det senare visar sig att underhållsstöd inte skulle ha betalats ut eller att det skulle ha betalats ut med ett lägre belopp än det som framgick av det interimistiska beslutet, är den som fått stödet återbetalningsskyldig endast om han eller hon

- genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet eller på annat sätt har förorsakat en felaktig utbetalning, eller
- i annat fall skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

Om det finns särskilda skäl kan återkrav efterges helt eller delvis. Allt detta framgår av 108 kap. 10 och 11 §§ SFB.

12.6 Särskilda handläggningsbestämmelser kopplade till 18 kap. 9 a § SFB

Avsnitt 12.7–12.7.4 handlar om när Försäkringskassan konstaterat att den bidragsskyldiga föräldern har betalat i rätt ordning under minst sex månader i följd och att Försäkringskassan därför ska pröva om barnet inte längre har rätt till underhållsstöd (18 kap. 9 a § SFB).

12.6.1 Meddelande inför prövning

Innan Försäkringskassan ska ta ställning och fatta ett beslut om att barnet inte längre har rätt till underhållsstöd med stöd av 18 kap. 9 a § SFB, ska båda föräldrarna få tillfälle att yttra sig och visa på särskilda skäl. När Försäkringskassan betalar ut förlängt underhållsstöd ska både den studerande, bidragsskyldiga föräldern och boföräldern ges tillfälle (18 kap. 40 a § SFB).

Trots att barnet vid förlängt underhållsstöd är myndigt och det är till barnet som stödet betalas ut, påverkar en indragning av förlängt underhållsstöd även boförälderns ekonomiska situation. Utöver att boföräldern kan ha relevant information i

frågan om särskilda skäl, kan boföräldern komma att involveras i egenskap av försörjningsskyldig förälder när ett civilrättsligt underhållsbidrag ska fastställas. Därför ska boföräldern även få ett tillfälle att yttra sig (2014/15:145 s. 40).

Försäkringskassan ska sända ett sådant meddelande även om myndigheten redan vid genomgången av kända omständigheter i det enskilda fallet har bedömt att det finns särskilda skäl för att underhållsstöd ändå ska lämnas (prop. 2014/15:145 s. 61). Det kan följaktligen bli aktuellt både när Försäkringskassan för första gången ska pröva ärendet, men även när Försäkringskassans har sådana uppgifter från en tidigare prövning enligt bestämmelsen (prop. 2014/15:145 s. 40). Försäkringskassan tolkar förarbetsuttalandena på så sätt att ett beslut, om att särskilda skäl finns att fortsätta betala ut underhållsstöd till barnet, innebär att grunden för indragning inte är uppfylld vid prövningstillfället. Därför blir Försäkringskassan skyldig att påbörja en ny prövning när den bidragsskyldiga föräldern har betalat i rätt tid och med rätt belopp i minst sex månader i följd.

12.6.2 Meddelandets innehåll

Meddelandet ska innehålla en uppmaning om att yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid. De berörda personerna ska på det här viset få ett tillfälle att yttra sig. Dels i frågan om man anser att de grundläggande förutsättningarna som anges i 9 a § över huvud taget är uppfyllda, alltså om den bidragsskyldiga föräldern har betalat betalningsbeloppet i rätt ordning till Försäkringskassan under minst sex månader i följd, dels i frågan om det finns särskilda skäl som medför att barnet fortsatt har rätt till underhållsstöd (prop. 2014/15:145 s. 61).

I vissa fall kan Försäkringskassan redan här informera om att den preliminära bedömningen är att underhållsstöd fortsättningsvis ska betalas ut på grund av särskilda skäl som myndigheten redan har kännedom om. Det kan till exempel vara baserat på uppgifter som kommit fram vid en tidigare prövning enligt samma bestämmelse. (Prop. 2014/15:145 s. 40)

12.6.3 Vid ett beslut om att rätten upphör

När Försäkringskassan fattar ett beslut med stöd av 18 kap. 9 a § SFB om att barnet inte längre har rätt till fullt underhållsstöd ska boföräldern och den bidragsskyldiga föräldern skriftligen underrättas. Om den studerande inte längre har rätt till förlängt underhållsstöd, ska Försäkringskassan skriftligen underrätta den studerande, bidragsskyldiga föräldern och boföräldern (18 kap. 42 a § SFB).

12.6.4 Metodstöd – när du bedömer att särskilda skäl finns

När Försäkringskassan vid en prövning enligt 18 kap. 9 a § SFB bedömer att det finns särskilda skäl för att fortsätta betala ut underhållsstöd, ska boföräldern och den bidragsskyldiga föräldern informeras om det. Om det gäller förlängt underhållsstöd ska den studerande och den bidragsskyldiga föräldern skriftligen informeras genom ett beslut.

13 Anmälningsskyldighet

När det gäller anmälnings- och återbetalningsskyldighet finns också gemensamma regler för alla socialförsäkringsförmåner. Av dessa framgår hur Försäkringskassan bör gå tillväga för att få sina anspråk på återbetalning tillgodosedda samt frågor om polisanmälan och bedrägeri. Mer information om detta finns i vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan* och vägledning (2004:1) *Kontrollutredning*.

13.1 Anmälningsskyldig

Den som underhållsstödet betalas ut till är skyldig att anmäla de förhållanden, som kan påverka rätten till och storleken av stödet. Anmälningsskyldigheten kan gälla boförälder, den studerande eller särskilt förordnad vårdnadshavare. Även socialnämnden eller annan person som underhållsstöd betalas ut till är i förekommande fall anmälningsskyldiga (110 kap. 46 § SFB).

13.1.1 Tidpunkt för anmälan

Anmälan ska göras till Försäkringskassan så snart den som stödet betalas ut till får veta att förhållandena har ändrats eller kommer att ändras. Anmälan ska göras så snart som möjligt och senast fjorton dagar efter att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen (110 kap 47 § SFB).

13.1.2 Exempel på förhållanden som medför anmälningsskyldighet

Exempel på förhållanden som kan påverka rätten till och storleken av underhållsstöd.

Anmälan till Försäkringskassan ska alltid göras om

- den bidragsskyldiga föräldern flyttar ihop med boföräldern och barnet, varaktigt eller på prov
- barnet börjar bo i stor omfattning hos båda föräldrarna och fullt underhållsstöd betalas ut
- barnet flyttar för gott eller tillfälligt (på prov) till den bidragsskyldiga föräldern
- barnet flyttar från boföräldern
- barnet eller boföräldern reser utomlands för en tid som kan antas bli längre än sex månader
- underhållsbidrag till barnet har fastställts eller ändrats (gäller när föräldern som är bidragsskyldig bor utomlands)
- faderskapet för barnet har fastställts
- barnet vårdas på det allmännas bekostnad
- barnet avbryter studierna (vid förlängt underhållsstöd)
- barnet adopteras
- barnet gifter sig
- barnet har avlidit
- den bidragsskyldiga föräldern har avlidit (gäller särskilt när han eller hon bor utomlands).

13.1.3 Barn som vårdas på det allmännas bekostnad

När ett barn skrivs in eller ut för vård på det allmännas bekostnad ska den som ansvarar för vården eller förestår inrättningen genast underrätta Försäkringskassan som har att besluta om underhållsstöd (2 § USF, jfr kapitel 7).

14 Återkrav

Om underhållsstöd har lämnats felaktigt eller med för högt belopp ska Försäkringskassan besluta om återkrav av beloppet från den som stödet har betalats ut till. Det är i regel boföräldern eller, vid förlängt underhållsstöd, den studerande. Om det finns särskilda skäl får dock Försäkringskassan efterge återkravet helt eller delvis. (108 kap. 8 och 11 §§ SFB).

14.1 Strikt återbetalningsskyldighet

Möjligheten till återkrav beror inte på om oriktiga uppgifter lämnats eller om den som tagit emot stödet skäligen borde ha insett att det var en felaktig utbetalning. Det finns i stället en strikt skyldighet att betala tillbaka felaktigt eller med för högt belopp utbetalat underhållsstöd. Formuleringen att underhållsstödet lämnats felaktigt avser att det inte alls skulle ha lämnats något underhållsstöd (prop. 1995/96:208, s. 91).

14.2 Särskilda skäl för eftergift

Bestämmelsen om eftergift ska tillämpas med återhållsamhet. Det ska finnas särskilda skäl. Sådana skäl kan exempelvis vara att han eller hon skäligen inte borde ha förstått att utbetalningen var felaktig och det dessutom med hänsyn till betalningsmottagarens ekonomiska och personliga förhållanden finns skäl att inte återkräva underhållsstödet helt eller delvis. Det kan också vara så att eftergiften kan fungera som ett led i social rehabilitering (prop. 1995/96:208 s. 91).

Rättsfall

Kammarrätten i Sundsvall ansåg i en dom den 9 mars 2001 att boföräldern inte insett eller borde ha insett att underhållsstöd betalades ut med för högt belopp, och att det därför fanns särskilda skäl för att efterge kravet. Boföräldern fick utfyllnadsbidrag. Efter en taxeringsändring skulle den bidragsskyldiga föräldern betala ett högre belopp såväl bakåt som framåt i tiden. Underhållsstöd hade därmed betalats ut med för högt belopp för förfluten tid. Boföräldern uppgav att hon inte hade någon insyn i den andra förälderns ekonomi och inte kände till att den bidragsskyldiga föräldern skulle bli föremål för en taxeringsändring. (KRSU mål nr 3111-2000)

Rättsfall

Kammarrätten i Stockholm fann i en dom den 30 oktober 2006 skäl att delvis efterge betalningsskyldigheten. Boföräldern fick fullt underhållsstöd för sin dotter. Det framgick att barnet sedan 14 månader tillbaka hade bott växelvis hos föräldrarna. Boföräldern hade inte ansökt om underhållsstöd vid växelvist boende. I domskälen hänvisade domstolen bl.a. till vägledning (2001:9) *Underhållsstöd* och till uttalanden i prop. 1999/2000:118 s. 33 om behovet av ansökan i samband med underhållsstöd vid växelvist boende. Mot bakgrund av detta ansåg domstolen att det inte krävs en särskild ansökan om underhållsstöd vid växelvist boende när fullt underhållsstöd betalas ut sedan tidigare. Kammarrätten fann därför att vid bestämmandet av återbetalningsskyldigheten ska hänsyn tas till att rätt kan finnas till underhållsstöd vid växelvist boende. (KRNS mål nr 4751-05)

I författningskommentarerna till 12 § USL anges att så länge det är frågan om en indragning eller minskning av stödet kan Försäkringskassan besluta enligt 19 § USL, nu ersatt av 18 kap. 33 § SFB. Enligt denna bestämmelse ska Försäkringskassan ompröva rätten till underhållsstöd om något har inträffat som gör att underhållsstöd inte ska lämnas eller att det ska lämnas med ett lägre belopp. Exempel på detta är när en förälder redan får fullt underhållsstöd och en ansökan om underhållsstöd vid växelvist boende från den andra föräldern beviljas.

Rättsfall

Regeringsrätten har i en dom uttalat att de situationer som anges i förarbetena endast är exempel på situationer då eftergift av återkrav kan beviljas. En pappa hade fått underhållsstöd för sitt barn trots att han inte var vårdnadshavare för barnet. Pappan blev återbetalningsskyldig för det felaktigt utbetalda beloppet men beviljades eftergift. Han bedömdes ha varit i god tro.

Regeringsrätten framhöll att de omständigheter som i socialförsäkringsrättslig praxis kan leda till eftergift gäller två grupper – dels när man vill mildra konsekvenserna av det stränga betalningsansvaret dels när det finns omständigheter som har att göra med betalningsmottagarens ekonomiska situation. Förarbetena ger viss vägledning för tillämpning av regeln men möjligheten att bevilja eftergift är inte begränsad till de situationer som nämns i förarbetena.

Dessutom konstaterade Regeringsrätten att stödet visserligen betalats ut felaktigt men att det betalats ut i en situation som stödet var avsett för. Föräldern hade inte gjort någon "obehörig vinst" med anledning av den felaktiga utbetalningen. Regeringsrätten fann att det inte funnits skäl att undersöka förälderns ekonomi eftersom underhållsstödet inte är behovsprövat. (RÅ 2007 ref 26)

14.3 Kvittning

Kvittning innebär att Försäkringskassan vid en utbetalning av en socialförsäkringsförmån får hålla inne ett skäligt belopp som i stället avräknas på återkravet (108 kap. 22 § SFB).

Vad som är "skäligt belopp" får bedömas från fall till fall med hänsyn till återkravets storlek och den enskildes personliga och ekonomiska förhållanden (prop. 1995/96:208 s. 91).

Kvittning kan göras i samtliga socialförsäkringsförmåner som betalas ut till den som ska betala tillbaka underhållsstöd (108 kap. 22 § SFB). Du kan läsa mer i vägledningen (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

15 Övriga förfarandebestämmelser

Försäkringskassan tillämpar reglerna i SFB när det gäller ändring, omprövning och överklagande av beslut. Detsamma gäller frågor som avser uppgiftsskyldighet för statliga och kommunala myndigheter, arbetsgivare och försäkringsinrättningar samt utredningsåtgärder.

15.1 Utredning och kontroll

De flesta bestämmelser som ger Försäkringskassan rätt att göra besök och att ställa frågor utgår från att dessa utredningsåtgärder tillämpas i förhållande till den försäkrade. I underhållsstödsärenden likställs den bidragsskyldiga föräldern med försäkrade och det är därför möjligt att tillämpa dessa utredningsåtgärder också i förhållande till honom eller henne (110 kap. 14 och 20 §§ SFB).

15.1.1 Uppgiftsskyldighet

Statliga och kommunala myndigheter, arbetsgivare och försäkringsinrättningar är skyldiga att på begäran lämna uppgifter om namngivna personer till domstol och Försäkringskassan rörande förhållanden som har betydelse för tillämpningen av reglerna om underhållsstöd i SFB (110 kap. 31 § SFB).

Den som bedriver postverksamhet är skyldig att på begäran upplysa om barnets och föräldrarnas adress om Försäkringskassan behöver uppgiften för att bedöma rätten till underhållsstöd och adressen är av väsentlig betydelse för handläggningen av ett ärende (20 § 5 postlagen [1993:1684]).

Källförteckning

Internationella överenskommelser om social trygghet

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen.

Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen.

Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, Bryssel II-förordningen.

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1231/1010 om utvidgning av förordning (EG) 883/2004 och förordning (EG) nr 987/2009 till att gälla tredjelandsmedborgare som enbart på grund av sitt medborgarskap inte omfattas av dessa förordningar.

1980 års konvention om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt återställande av vård av barn (Europarådskonventionen).

1994 års nordiska konvention om socialt bistånd och sociala tjänster

Lagar

Föräldrabalken

Socialförsäkringsbalken

Utsökningsbalken

Äktenskapsbalken

Folkbokföringslagen (1991:481)

Skollagen (2010:800)

Socialtjänstlagen (2001:453)

Socialförsäkringslagen (1999:799)

Studiestödslagen (1999:1395)

Personuppgiftslagen (1998:204)

Lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige

Lagen (2010:197) om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare

Lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Utlänningslagen (2005:716)

Lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn

Lagen (1996:1030) om underhållsstöd

Lagen (1995:479) om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster

Lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

Postlagen (1993:1684)

Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Lagen (1989:1007) om överenskommelse mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om folkbokföring

Lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden

Förvaltningslagen (2017:900)

Lagen (1984:1140) om insemination

Lagen (1964:143) om bidragsförskott

Lagen (1962:381) om allmän försäkring

Lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz

Förordningar

Socialtjänstförordningen (2001:937)

Studiestödsförordningen (2000:655)

Förordningen (1996:1036) om underhållsstöd

Konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge av den 6 februari 1931 innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmyndarskap (Förordningen [1931:429] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption, och förmyndarskap).

Föreskrifter

Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2011:3) om självbetjäningstjänster via internet

RFFS (1996:18) om underhållsstöd

Allmänna Råd

Försäkringskassans allmänna råd

RAR (2001:1) om underhållsstöd

Förarbeten

Prop. 2017/18:173 Ny åldersdifferentiering inom underhållsstödet

Prop. 2017/18:9 Skolstart vid 6 års ålder

Prop. 2017/18:6 Nytt särskilt bidrag inom bostadsbidraget för barn som bor växelvis

Prop. 2016/17:216 Åldersdifferentierat underhållsstöd och höjt grundavdrag för bidragsskyldiga föräldrar

Prop. 2016/17:172 Ett sammanhållet mottagande med tidsbegränsade uppehållstillstånd

Prop. 2015/16:43 Stödboende – en ny placeringsform för barn och unga

Prop. 2014/15:145 Ökad reglering av barns underhåll utanför underhållsstödet

Prop. 2014/15:127 Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor

Prop. 2012/13:120 Folkbokföringen i framtiden

Prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk

Prop. 2004/05:116 Ett reformerat underhållsstöd

Prop. 2003/04:96 Vissa socialförsäkringsfrågor

Prop. 2001/02:84 Anpassningar med anledning av övergången till reformerade regler för ålderspension

Prop. 2000/01:134 Underhåll till barn som fyllt 18 år

Prop. 2000/01:98 Kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen

Prop. 1999/2000:118 Underhållsstöd vid växelvis boende

Prop. 1999/2000:91 Efterlevandepensioner och efterlevandestöd till barn

Prop. 1998/99:119 Socialförsäkringens personkrets

Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge

Prop. 1995/96:208 Underhållsstöd till barn med särlevande föräldrar, m.m.

Prop. 1988/89:8 om olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden

Prop. 1984/85:39 om utformningen av det utökade stödet till barnfamiljer

Prop. 1979/80:1 om socialtjänsten

Prop. 1978/79:12 om underhåll till barn och frånskilda

Prop. 1975/76:116 Förslag om ändrad administration av bidragsförskott m.m.

Prop. 1964:70 Förslag till lag om bidragsförskott

Domar

HFD 2012 ref. 72

RÅ 2008 ref. 80

RÅ 2007 ref. 26

RÅ 2004 ref. 138

RÅ 2002 ref. 3

FÖD 1993:7

FÖD 1992:9

FÖD 1990:21

FÖD 1989:42

FÖD 1989:17

FÖD 1988:2

FÖD 1987:39

FÖD 1986:56

FÖD 1983:6

FÖD mål 474-83

FÖD mål 2906-82

FÖD 1981:13

KRNG 1480-15

KRNJ 1147-13

KRNS 8883-12

KRNG 5438-09

HD 3506-12

NJA 1998 s. 297

NJA 1998: 43

NJA 1974 s. 629

NJA 1972 s. 350

RH 1993:64

Vägledningar

2017:1 Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal

2016:1 Underhållsbidrag till barn

2010:4 Efterlevandepension och efterlevandestöd (Pensionsmyndighetens vägledning)

2006:1 Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden – Försäkringskassan som centralmyndighet

2005:3 Återkrav

2005:2 Fordringshantering hos Försäkringskassan

2005:1 Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar

2004:8 Familjeförmåner inom den Europeiska unionen (EU)

2004:7 Förvaltningsrätt i praktiken

2004:1 Kontrollutredning

2001:7 Omprövning, ändring och överklagande av Försäkringskassans beslut

2001:2 Betalningsskyldighet för underhållsstöd

Bilaga 1

Konventionsländer

Länder som har tillträtt konventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt återställande av vård av barn (Europarådskonventionen)

Belgien
Cypern
Danmark
Estland
Finland
Frankrike
Grekland
Irland
Island
Italien
Lettland
Liechtenstein
Litauen
Luxemburg
Makedonien
Malta
Nederländerna
Norge
Polen
Portugal
Schweiz
Serbien och Montenegro
Slovakien
Spanien
Storbritannien och Nordirland
Sverige
Tjeckien
Turkiet
Tyskland
Österrike